

1933 Kaheteistkümnes aastakäik Nr. 6

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Julius Mägiste
Peatoimetaja

Elmar Elisto
Toimetuse sekretär

Joh. V. Veski

Tartu 1933

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. E. Nurm, Kas tegijanimi ja teonimi on pöördsona vormid? . . .	161
2. M. Tooms, Ühest $u > o$ häälikumuutusest	165
3. P. Ariste, Eesti sulghäälikud <i>k, p, t</i> ja <i>b, d, g</i> (II pool) . . .	170
4. Raamatute ülevaade:	
E. Elisto, <i>Elmar Muuk</i> , Väike õigekeelsus-sõnaraamat . . .	181
J. Mg., <i>Martti Rapola</i> , Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I	183
P. Ariste, Kaks tšehhoslovakkia kirjutist läänemere-soome keelist	186
5. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid:	
E. E., Koosolek 2. aprillil 1933, ettekandega „Ametlikku keelde sobivaid uuendusi“	186
6. Kroonika:	
Gustav Suits 50-aastane	190
Soome-Ugri Selts 50-aastane	190
Toetajaliige Mart Jänes †	191
7. Toimetusele saadetud kirjandust	191

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Veski 9—5, tel. 6-55.

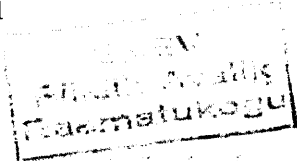
Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Kas tegijanimi ja teonimi on pöörd- sõna vormid?

Juba saksakeelseis eesti keele grammatikais (A. Thor Helle, Ed. Ahrens jt.) on pöörd sõna vormide hulka arvatud ka tegijanime (*ja*-lõpuga) ja teonime (*mine*-lõpuga). Seejuures on mõned pidanud neid ekslikult partitsiibeks. Näit. A. Thor Helle esitab kaks oleviku kesksõna: *w*-lõpuga ja *ja*-lõpuga: *walmschtaw* (der sich bereitet) ja *walmschtaja* (ein Bereiter, oder bereitender), *ftidum* (der da bindet) ja *ftiduja* (ein bindender), *leidwa* (der da findet) ja *leidja* (ein Finder), *teggew* (machend, mächtig) ja *teggia* (der da machet). Teonime kohta väidetakse: „Das vom verbo formirte substantiv minne ist nicht anders als ein Participium nominas-cens, und wird gebraucht 1) anstatt des Infinitivi, als: Suggeminne ei olle midagi, das Lesen hilft nicht. 2) Wenn nach dem verbo haben das zu folgt, als: Mis sul on offimist? Was hast du zu suchen?“ (lk. 78).

Ka kõigis eestikeelseis grammatikais ja harjutustikes on neid sõnu käsitletud pöörd sõna vormidena. Erinevusi leidub vaid nimetuses. Nii nimetavad tegijanime H. Einer, K. A. Hermann ja E. Peterson tegijaütlevaks, J. Jõgever tegijasõnaks, K. Leetberg lihtsalt tegijaks; teonime nimetavad H. Einer, K. A. Hermann ja E. Peterson teoütlevaks, J. Jõgever 4.-ks tegusõnaks, O. Loorits IV infinitiiviks, K. Leetberg teoks. — Harilikult antakse grammatikais mõlemale sõnakujule ka ühine nimetus: E. Ahrensil — *substantivum verbale*, H. Eineril ja H. Põllul — aegnimisõnad, K. A. Hermannil — aegnimesõnad (*substantiva verbalia*), E. Petersonil — tegu-nimesõnad, E. Muugil ja A. Vaigla'l — teonimi-

sõnad, AES-i poolt fikseeritud grammatiliste oskussõnade valimikus — teokäändsõnad, K. Leetbergil on nad paigutatud kord „tegusõnast sünnitatud deklioneeritavate nimesõnade“ hulka (lk. 51), kord kesksõnade hulka (lk. 56).

Kui aga küsimust lähemalt vaadelda, siis jõuame otsusele, et kumbagi sõnakuju ei saa pidada verbi vormiks, vaid verbi tüvest tuletatud nimisõnaks. Vt. ka A. Ahlqvist, Suomen kielen rak. § 7 (-ja) ja § 36 (-mine).

Ja tõesti, kas on põhimõttelist vahet *ja-* ja *ur-lõpuliste* nimisõnade vahel? Tähendavad ju mõlemad tegijat, viimane küll enam elukutselist (*lendur, valvur*), kuigi ka *ja-lõpulised* sõnad väljendavad sageli elukutselist tegijat (näit. *õpetaja, kirjutaja, habemeajaja, juukselõikaja, kuduja, juurdelõikaja* jt.). Kui aga lõppu *-ur* on üldiselt peetud sufiksiks, siis peaks ka *-ja* kuuluma samasse kategooriasse. Seda on täheldanud ka grammatikate autorid, kuid — nähtavasti mitte sõandades murda traditsiooni — esitavad nad lõppu *-ja* kahel puhul: nii vormiõpetuses verbi vormi — tegijaütleva — tunnusena kui ka tuletusõpetuses nimisõnu tuletava sufiksina; seda teed on käinud näit. H. Põld ja J. Jõgever.

Edasi, kui nimetada *ja-lõpulis* sõnu tegijanimedeks, kas poleks põhjust pidada tegijanimedeks ka neile tähenduslikult väga lähedal seisvaid *nu-lõpu* abil kujundatud sõnu, milliseid esineb keeles küll tunduvalt vähem: vrd. *hukkuja — hukkunu, surija — surnu, kaduja — kadunu, lahkuja — lahkunu, pääseja — pääsenu, uppuja — uppunu* jt. Sellele ongi tähelepanu juhtinud juba E. Peterson, kes oma „Algharjutustes“ nimetab *ja-lõpulis* sõnu tegijaütleva olevikuks (näit. *küpseja*), *nu-lõpulis* aga tegijaütleva minevikuks, lisades juurde järgmise alamärkuse: „Tegija-ütleva minevikku ei ole kõigist sõnadest. Rahvakeeles on tarvitusel — joobnu, surnu, lahkunu ja m. m.“ — Samasse rühma tuleks koguni arvata ka *tu-lõpulis* sõnu, milliseid E. Peterson nimetab tegijaütleva tehtaviku minevikuks, esitades pöörämistabelis järgmise näite: „Tegijaüt.: tegeviku ol. — jagaja, tegeviku min. — jaganu (niisama: lahkunu, surnu, joobnu jne.), tehtaviku min. — jagatu (ainult mõnest).“ Vrd. veel: *võtja* (= see, kes võtab) — *võtnu* (= see, kes on võtnud) — *võetu* (= see, kes on võetud), *tapja* (= see, kes tapab või on tapnud) — *tapetu* (= see, kes on tapetud), *haavaja* — *haavatu, tabaja* — *tabatu, päästja* — *päästetu* jt.¹ Emb-

¹ Mainitagu veel, et värskeilmunud A. Vaigla' grammatikas on *nu-* ja *tu-lõpulised* sõnakujud asetatud sulgudes *nud-* ja

kumb, kas tuleb kõiki neid sõnakujusid pidada tegijanime-
deks: isikulise tegumoe oleviku (-*ja*), isikul. tegumoe mine-
viku (-*nu*) ja umbisik. tegumoe mineviku (-*tu*) tegijanimed
— või arvata neid sufiksrite abil tuletatud nimisõnade hulka,
kuhu seni on üldiselt arvatud *nu-* ja *tu-lõpulis*i sõnu. Vae-
valt saaksime pooldada esimest lahendusvõimalust, sest esi-
teks suureneks seega niikuinii rohke verbivormide arv ja
teiseks on sellelaadiliste sõnade side pöörd sõnaga väga nõrk;
nad on ju kahtlemata palju suuremal määral nimisõnad kui
pöörd sõnad. Seepärast pidagem edaspidi kõiki *ja-*, *nu-* ja *tu-*
*lõpulis*i sõnu mitte tegijanimedeks, vaid verbi tuletisteks,
pöörd sõnast tuletatud nimisõnadeks; seega on -*ja* s u f i k s .

Mis puutub edasi teonimesse, siis annavad analoogilised
arutlused sama tulemuse. Kõigepealt pole põhimõttelist
(sageli küllalt ilmekat sisulistki) vahet *mine-* ja *us-lõpulis*e
sõnade vahel: vrd. *kasvatamine* — *kasvatus*, *kirjastamine* —
kirjastus, *armastamine* — *armastus*, *ehitamine* — *ehitus* jms.
Juba K. A. H e r m a n n oma „Eesti keele Grammatikas“ lii-
gitab teoütlevat (*substantivum verbale actionis*) järgmiselt:
a) tegeviku teoütlev: *palu-mine*, *näge-mus*, *tund-mus*, *tege-*
vus, *ole-vus* jt.; b) tehtaviku teoütlev: *palu-tus*, *näh-tus*, *ar-*
mas-tus jt. Nii siis on Hermanni järgi teonimel tavalise
-*mine* kõrval veel rida teisi lõppe. Ka H. P õ l d on oma
„Eesti keeleõpetuses I“ esitanud kaks teonime liiki: tegeviku
teonimi (*palu-mine*) ja tehtaviku teonimi (*palu-tus*). Nende
sisulise vahe seletuseks on juurde lisatud järgmine „tähen-
dus“: „Tegeviku ja tehtaviku teonime vahel on see vahe, et
esimene tegu nimetab enam tegija seisukohalt, teine enam
tehtava seisukohalt. Näit.: kirikuõpetaja läheb *laulatamisele*
(tema laulatab), pruutpaar läheb *laulatusele* (neid laulata-
takse). Harilikult ei panda seda vahet tähele“ (§ 86). Näi-
detena on hiljem veel toodud: *õppi-mine*, *õpi-tus*; *hakka-*
-mine, *haka-tus*. Muis grammatikais aga peetakse lõppu
-*us* sufiksiks.

Et küsimus pole grammatikate autoreile küllalt selge,
nähtub sellest, et J. Jõgever on oma „Eesti keele grammatika
III aastas“ nn. 4-nda ajasõnalise tegusõna lõpu -*mine* esita-
nud ka „abstrakt tegemist ja olemist“ tähendavate sufiksrite
seas (lk. 47). Ka O. Looritsa grammatikas on IV infinitiiv-

tud-partitsiipide kõrvale (lk. 135, 136): isikul. tegumoe minev. kesk-
sõna — *olnud* (*olnu*), *palunud* (*palunu*); umbisikul. tegumoe minev.
kesksõna — *oldud* (*oldu*), *palutud* (*palutu*). Säärase käsitusega
saaks vaevalt nõustuda.

viks nimetatud *mine*-lõpulised sõnad paigutatud hiljem sufixite hulka: „Tugevaastmelisele verbityvele liituv *-mine* väljendab tegevuse yldnimetust: olemine, elamine, hakkamine jne.“ (§ 267). Samasugune ebakindlus valitseb H. Põlulgi, kelle „Eesti keeleõpetuse“ I jao lõpposas varem teonime lõppudeks peetud *-mine* ja *-tus* esinevad „asisõnaliste liidete“ hulgas. Nii jääbki selgusetuks, mis siis see *-mine* tõeliselt on, kas verbi muutelõpp või tuletusliide.

Et aga *mine*-lõpulised sõnad on oma iseloomult kindlasti rohkem nimisõnad kui pöördõnad, selgub juba sellest, et nende nimisõnalised laiendid on tavaliselt omastavas käändes, vastava verbi reksioon nende kohta maksev ei ole (see käib ka tegijanimede kohta). Vrd. loen *raamatuid*, aga: *raamatute* lugemine, *raamatute* lugeja; ta õpib ladina *keelt*, aga: ladina *keelet* õppimine, ladina *keelet* õppija². Nii siis jätkem tulevikus ka teonimi pöördõna vormide hulgast välja!

Lõpuks olgu märgitud, et kahest kõnealusest vormist tunneb soome keele grammatika pöördõna vormina ainult teonime — IV infinitiivi nime all (*lukeminen, antaminen, tuominen, lupaaminen* jt.).

Kui nüüd küsida, missugune praktiline kasu oleks tegija- ja teonime väljajätmisest pöördõna vormide seast, siis oleme ühele seigale juba varem tähelepanu juhtinud: nimelt vähereks seetõttu verbi ülirohke muudete arv kahe võrra. Edasi kergendaks see teataval määral süntaksi õppimist. Mõnelgi korral eksitakse lauseanalüüsis ja reksiooni-küsimustes just sellepärast, et peetakse tegija- ja teonimesid verbideks, kuna lauseõpiliselt tuleb neid alati käsitada substantiividena. Näit. võib tegija- või teonime laiend olla ainult atribuut; kui aga neid vaadelda verbivormidena, tuleks nende laiendeid pidada objektiks või adverbiaaliks (nagu õpilased mõnikord arvadki). Samuti oleks tegijanimede käsitamise korral verbivormidena raske seletada, miks on vigased väljendid, nagu: *,rasket tööd tegija'*, *,mitut keelt tundja'*, *,ta on õiglust armastaja inimene'* jt.³; kui aga neid pidada ainult nimisõna-

² Hoopis teine lugu on ladina keeles, kus gerundium (vastab eesti teonimele) on käsitatav verbina ning nõuab verbi käänat; seepärast arvatakse teda täie õigusega verbi vormide hulka.

³ Seda laadi vea on lektor J. V. Veski hiljuti avastanud ka prof. A. Saareste' kirjutises „Eesti Kirjanduses“ 1933, lk. 448: *murret kõnelejail* (vt. A. Saareste keele käsitletu Eesti Kirj. 1933, lk. 455—456). — Toimetuse märkus: Läbirääkimisi selle üle ning seisukohti ses küsimuses vt. AES-i koosolekuteadetes 12. novembri s. a. koosoleku puhul, kus sinne küsimus ette kanti, EK-s edaspidi.

deks, selgub vigasus otsekohe. Ka pöördsonade ja määrsonade kokku- ja lahkukirjutamise juhis, mille vastu praegu kohutavalt palju patustatakse, muutuks siis lihtsamaks, ja nimelt: kesksõnad kirjutatakse nende juurde kuuluvate määrsonadega kokku (kui on küsimus: missugune?); kõigil muil juhtumeil kirjutatakse pöördsonad määrsonust lahku. Lihtsamaks saaksid mõned muudki grammatilised seletused, eriti lauseõpetuse alalt, kus nii mitmel korral tuleb tegija- ja teonime eraldi mainida (vrd. E. Muuk — M. Tedre „Lühike eesti keeleõpetus II“², § 73 p. b, § 90 p. b, § 100 p. b, § 121).

Nagu kõigest esiletoodust selgub, pole ühtegi kaaluvat argumenti tegija- ja teonimede käsitamiseks verbivormidena, on aga küllaldaselt veenvaid seiku, mis sunnivad meid loobuma senisest traditsioonist ning jätma välja pöördsona vormide seast kaks muudet kui tarbetud, sageli koguni eksitavad. Kui aastate eest üldsus, eriti eesti keele õpetajad, suhtus täiesti pooldavalt prof. A. Saareste poolt algatatud sihitava käände väljatõrjumisse deskriptiivsest kooligrammatikast ja uuemais grammatikais ja käänamistabeleis on selle tagajärjel käänete arv ühe võrra vähem, siis — loodan — saab minu samasuunaline, keeleõpetuse lihtsandamist taotlev ettepanek samuti heakskiidu osaliseks.

E. Nurm.

Ühest *u > o* häälikumuutusest.

Oma väitekirjas „Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen“ lk. 111—126 on dr. Lauri Hakulinen lmsm. keelte *koi*, *koitta-* (sm. *kojo*) sõnaperega ühendanud e. *kuju*, *kujutama*, *kujuma* sõnad nende mitmesuguste häälikuliste variantidega (*kojo*, *koju*, *kujoma* jne.) ja viimaste ühtekuuluvuse häälikuliseks põhjenduseks *koi*, *koitta-*, *kojo* sõnadega on ta toonud lk. 115 eesti *o - u* vaheldusest tõendusmaterjalina Wiedemanni *oju*, *uju* 'Schleier, Tuch (welches der Braut gleich nach der Trauung übergelegt wird)', *ojoma*, *ojuma*, *ujuma* 'schwimmen, im Wasser baden', *koju* ja *kuju* 'koju' (Rõi, Jäm, Mägiste *oj*, *ej*-deminut. lk. 8 järgi). Ühenduses *kuju*, *kujutama* sõnade ühendamisega mainitud lmsm. sõnaperega tuleks

sellest tõenduseks toodud eesti nn. *o* ja *u* vahelduse käsitlemisest niimoodi aru saada, et juhtumid *u*-esindusega esisilbis on tõendavaks võrdluseks toodud puhkudel *o*-liste esindusjuhtumite mingisugused kas hilisemad, lokaalsemad või midu mõnel muul viisil sekundaarsemad kõrvalkujud, mis suudavad seletada ka *u*-list esindust *kuju*, *kujutama* sõnades.

Nii, nagu seda Hakulinen näib olevat mõelnud, võib see küll olla *kuju-* (~ *koju-* < **koðok*) juhtumiga, kus *u*-line esindus on märgatavalt hilisem ja ainult üksikuil esindusaladel, millest hiljem, kuid *ojuma* ~ *ujuma*, *oju* ~ *uju* ja nendega ühes ka *koju* ~ *kuju*, *kojutama* (mis küll puudub Wiedemannil ja selle järgi ka Hakulinenil [küll aga W-I *kojutus* 'Gespenst, geisterhafte Erscheinung']) ~ *kujutama* puhul ei saa vist rääkida ilma muuta *o* ~ *u* vaheldusest, eeldades *o*-list esindust algsemaks, ega pääse mööda eestis võrdlemisi laiul alul esinevast *u* > *o* häälikumuutusest, mis Hakulineni mainitud juhtumite tõendusvõimet suuresti vähendavad, vähemalt säärase lakoonilise vihje kujul. Niisuguseid paralleele esitab ka Kettunen KodVok 9—10 „Wohl bewusst dessen, das *o* resp. *e* im urfinnischen recht oft der kategorie des *u* angehört haben kann“, nagu Kod *tujò* (Wied. *toju*) 'laune', *ejòB* (Jä *ojùB*, vdj. *uju-*) 'er schwimmt' ja *mejuma* (sm. Lönrot *muju*?) 'beeinflussen', kuid lähemalt neil ei peatu. Ent hiljem EKÄH lk. 129 mainib juba „Läänem. murt. *ojuma* 'uimaan', *ojär* 'udar', samoin Rossiniuksen (1632 *suffi.*) *Sojje* ('susi:suden')“ ühenduses *uh* > *oh* häälikumuutusega, pannes kogu muutuse tingimuse intervokaalse spirandi (resp. poolvokaali) arvele. Kas see muutus on kitsam või laiem oma ulatuselt ja kas selle tingimuseks on ainult intervokaalne *j*, selle jätan puudutamata ja toon mõned näited, mis oleksid Hakulineni esitatud juhtumeiga oma häälikseisult ja eeldusilt enam-vähem samad ja mille puhul tuleks lähtuda algsest esisilbi *u*-häälikust. Küsimusse võiksid tulla *kuduma* 'laichen; weben', *kudu* 'Laich; Weben, Gewebe' (vrd. sm. *kutoa:kudon*, *kutu:kudun*, vdj. *kutoq* [Kett., VKÄH, lk. 61 jm.], vepsL *kudõtta* [Kett., LVHA II, lk. 62], *kudū* 'kudemas' [ib. I, lk. 53 ja

II, lk. 26]), *puđuma* (vrd. sm. *puđota, puđoa, puđottaa*), *udu* (vrd. sm. *utu = usva*) nõrgaastmelisid kujudes (kus $\delta > j$ ja $j \equiv$), samuti *pujus* mõrral, *puju, ujuma* ühes oma tuletisiga (vrd. Kettunen, KodVok, lk. 10, VKÄH, lk. 112 jm., vepsa *ujuda* [LVHA I, lk. 78, 106]), *uju* (vrd. Mägiste, *oi-, ei-*deminut., lk. 110), *tuju* ühes oma tuletisiga ja nendega ühes *kuju, kujutama* eri kujud.

Oma häälikesinduselt (algse esisilbi *u* suhtes) langevad mainitud sõnad kahte pearühma eesti murdeis:

a) *u*-lisina on märgitud (peamiselt Akad. Emak. Seltsi murdekogude järgi): Kse *kuęuttama, kujuline ~ kuęuline, kuęü (tujatti 'tujuti')*; Rõi *kujü, (kuduma:) kujü(n) [-kõ(n)], tujudlema, tujü, tujutti, tujulene, tujugas*; Tõs *kujuttama, kujuttus, kujulene, kujü*; VII (*kuduma:*) *kujü, kujuttus, kujuttama, kujuline, kujü* (väheusaldatavad andmed!); Hää *pujüs* (mõrral), *tujü, tujukkas, ujü ~ ujõ* (pruudil); Emm *pujüs, ujuma, tujü* jm. (vrd. ka *kujü 'koju' < *kođok*); Mär (*kuduma:*) *kuęün, tujü, tujukkas, tuęatti*; Jäm (*kuduma:*) *kujü, kalä kujüb, pujuuttama, pujüs, ujuma* (vrd. ka *kujü 'koju'* ja *kuijü 'kuju'*); Tor *kuęü, kuęuttama, tujü, ujuma* (u. ~ oęuma, v.), *uęuttama ~ ujuttama*; Hls *pujüs, tujü, tujukkas*; Plt *kujü, kujukkas, kujukkene, kujulene, tujü, tujukkas, tujutti, ujuma, ujuttama*; VMr *kujü, kujuttav, tujü, ujuma, ujuttama*; Koe *kujuttama, kujukkene*; JMd (*iēs-*) *kujulik, kujulene* (aga: *kojü ~ kujü*), *tujü, ujuma, ujuttama*; KJn *tuęö, tuęokkas, tuęotti, uęuma, uęuttama*; Rõu *kujõ, tujü* (aga: *tuijukkas*); San *tujü, tujukkas, tujutte*; Trv *tujü, tujukkas, tujutti*; Puh *tujü, tujukkas*; Plv *tujõ*; Krl *tujü, tujukkas* [?]; Trm *tujü, tujutti, tujukkas, ujuma, ujuttama*; Iis *kujü, kujuttama, tuju, tujukkas, ujuma, ujuttama*; Vai *kujü, tujü, tujugas, ujuma*; VJg *kujü, kujuttama, kujuline, tujü, tujukkas, ujuma*; VNg *kujü, kujuttamma, tujü, tujukkas, tujulaine, ujuma, ujuttamma*; Kuu *kujü, kujuttama, lujune, tujü, tujuline, tujutte, ujuma*.

Vahepealsete juhtumitena on märgitud näit. *u*-lisena: Kse (*kuduma:*) *kuęü(n)* 'laichen; weben'; Mär *kuęuline, kuęuttama, kuęuttus*; Jäm *tujü*; JMd *kujü* (~ *kojü*) ja

o-lisena Mär *kočəò* 'kuju'. Need on enamasti kõrvalkujud samas murdes *u*- või *o*-lise esinduse kõrval.

Teine suurem rühm on

b) *o*-lise esindusega, nagu: Kse *ojuma*; Rõi *ojoma*, *ojodama*; Tõs *oçəò* (pruudil); VII *tojü* (~hrv. *tô*) 'tuju', *ojuma*, *ojuttis*, *ojuttama* (*tojakkas*, *tojalik*, *tojašti*) [!]; Hää *ojuma* ~ *ojoma*, *oçəottama*; Mär *oçeoma*, *oçəottama*, *oçəot-tes* ~ *oçəottos*; Jäm *tojalik*, Pha *tojü*, *tojalik*, *ojuma*, *ojune* (hrv. ~ *udune*, hrl.), *kojüb* (: *kuduma*); Krj *tojü* (*tojalik*), *ojuma*; Khk *kojü*, *kojuštama*, *pojuštav*, *ojune* (*ilm*), *tojü*, *kojüb* (*kaññašt*), (*koñnà*) *kojune* (~ *kudune*), *ojuma*, *ojuttama*, (*vě*) *ojudis*, (*rüsà*) *pojüs*; Muh *ojoma*, *ojoštama*, (*kuduma* :) *kojò*, *pojoštav* (*eřnid*), (*meřrà*) *pojòs*, *tojò*, *tojokkas*, *tojošti* (aga *kuijü* 'kuju'); Ris *kojò*, (*kuduma* :) *kojòn*, *tojò*, *oçeoma*, *oçəottama*; Tor *oçeuma* (~ *ujuma*, u.); Hls *kojü*, *ojume*, *ojošteme*; Juu *tojü* (~ *tojü*) 'tuju' ja (?) *poçəò* 'pajuurb'; Koe *kojò*, *kojolik*, *tojò*, *tojušti*, *tojokkas*, *ojoma*, *ojoštama*; JMd *kojü* (~ *kujü*); Rõu *pojò* (*taim*), *ojoma* ~ *ojuma* (aga: *oijuštama*); San *kojò*, *kojokkene*, *kojošteme*, *ojome*, *ojošteme*; Trv *kojò*, *ojoma*, *ojoštama*; Vas *kojò*, *tojò*, *ojoma*; Puh *kojò*, *kojokkene*, *ojoda* ~ *ojuda*, *ojoštama*; Plv *kojò*, *kojoštus*, *ojoma*, *ojoštama*; Krl *kojü*, *kojučkëni*, *kojulëni*, *kojuštëmë*, *ojumë*, *ojuštëmë*; Võn *ojoma*, *kojò*; Trm *kojò* (muud *u*-lised). Samasse kuuluvad ka mõned *e*-lise esindusega: Ris (*meřrà*) *pejüs*; Kod *õjòv* (Kett., KodKons, lk. 170) ja nähtavasti ka mõnes paigas eLä-s hilised *j*-kaolised juhtumid [VII *põttama* 'pujutama, poetama', *tô* (hrv. ~ *tojü*, hrl.) jm.].

Esiteldust nähtub, et käesolevail tingimusil on muutus sooritud peamiselt Lääne- ja Lõuna-Eesti murdealadel, kuna seevastu Kesk-, Põhja- ja Kirde-Eesti murdealadel näib olevat *u* säilimisesindus valitsevam. Ja kui arvesse võtta, et see muutus ($u > o$) ei näi olevat väga noor (vrd. Kett., EKÄH, lk. 129; ka Müller'il *Oyoma* [VhGEG XV, lk. 222: 10, 243: 11], *Oiume* [lk. 181: 9], *Oyume* [lk. 262: 21], *oyome* [lk. 220: 1] ja Gös. [lk. 207] *kojo* 'Gemälde') ja nähtavasti on see muutusseadus juba ammu oma maksvuse kaotanud

ja häälikumuutuse maa-alaliste piiride segunemisele andnud soodsa eelduse, mistõttu on aja jooksul esinduste vastastikuse segunemise, üksikute juhtumite võõraste esindus-
 alasse sissetungimise tagajärjel saabunud praeguse esinduse võrdlemisi kirju pilt. Suurel osal on praeguses kirjavuses nähtavasti kaasa aidanud ühiskeelega *u*-line pruuk, mis vahest hiljutigi on võinud mõneski paigas nii mõnegi tarvitata-
o-lise juhtumi *u*-liseks ümber kujundada. Võimalik, et viimase arvele tuleks panna näit. laialdast *tuju*-juhtumi esinemist ühes oma tuletisega *u*-lisena (vrd. näit. Rõu, San, Trv, Plv, Krl) ja (*mõrra*) *pujus* eLä randadel, kuhu kalastustermine randadevahelises ei ole jätnud mõju avaldamata. Või *kujugi*, mis sageli on murdevõõra sõnana võtnud *kuiju* häälikseisu (Muh, Jäm)¹. Teisest küljest on visa püsima olnud (või edasigi tunginud) *ojuma*, *ojuutama* kujud murdeis, kus muidu *o*-line esindus on juba hävinud. Huvitav on märkida, et *o*-lise esinduse piirkonnas tihti-
 peale hilisem *u*-lisele esindusele siirdumine on võtnud seevõrra intensiivse kuju, et võiks juba kõnelda hilisemast tagasimuutumisest, kus muudki *oju*-häälikseisud on sellest kaasa tõmmatud, näit. Jäm, Emm, Rõi *kujü* 'koju' (<**ko-
 dok*). Kuid see on väga hiline.

Pöördudes tagasi Hakulineni mõtete juurde, peab küll arvama, et mainitud puhkudel mingit *o*-*u* vaheldust küsimuses ei ole, vaid et on tegu häälikumuutusega. Mis puutub aga nende toomisesse tõendamaks *kuju*, *kujutama* häälikulist ühtekuuluvuse võimalust sm. *kojo*, *koi*, *koitta*-
 sõnadega, siis ei ole sellele (s. o. *u* > *o*-le) vihjamises mõtet. Veel halvemgi: see tõendab vastupidiselt just, et *kuju*, *kujutama* sõnu ei ole võimalik ühendada häälikuliselt *kojo*, *koi*, *koitta*- sõnadega.

M. Tooms.

¹ Osalt võiks mõne *u*-lise esindusjuhtumi panna ebausaldatavate andmete arvele, kus koguvad on kirjakeelsed kujud keelejuhilt sugestiivselt n. ö. välja meelitanud.

Eesti sulghäälikud *k*, *p*, *t* ja *b*, *d*, *g*.

(Järg. Algas EK-s nr. 3.)

Meediad.

Sõnaalguliselt ei esine eesti keeles meediaid. Uuemais laensõnus ja võõrsõnus on küll kombeks säilitada algupärast kirjutusviisi, nagu *|b|aar*, *|d|raama*, *|g|ong*, kuid korrektne eesti hääldus ei tarvi siin kunagi *B*, *D*, *G*-d või liiatigi veel *b*, *d*, *g*-d. Võõrsõnaliste meediate hääldus on täiesti ühtlustatud sõnaalguliste *k*, *p*, *t* omaga. Seda osutab ilmselt mitmete enam kodunenud laenude ortograafia: *|p|ank*, *|t|aani*, *|k|reeka*. Katselisfoneetilised uurimised näitavad ootuspäraselt sõnaalguliste meediate täielist helitust, mis oli mäletatavasti omane ka teenuisklusilidele samas asendis. Sellepärast siis hääldatagu näidetena esitatud võõrsõnu julgesti *pâr*, *trâmà*, *kojg* ega ärgu kardetagu harimatuna näimist.

Sõnasisestest meediatest saab koostada ülevaateks järgnevaid tabeleid.

Meediad lühivokaalse pearõhu järel.

A	<i>ko g ù</i>	9—16	13	2,5—5	3	0 → 4, 9 → 10
O	<i>ko g ù</i>	14—16	14	3—4	3,5	
A	<i>to p ù</i>	12—18	—	1,5—3,5	3	
O	<i>to p ù</i>	13—15,5	13	1,5—3	3	
A	<i>ko D ù</i>	10—15	13	2—4	3	
O	<i>ko D ù</i>	12—15	15	2—3	3	
A	<i>ve D e`lik</i>	9—11	11	3—5	4	
O	<i>ve D e`lik</i>	7,5—10	—	2—4	2	
A	<i>ve D elikku</i>	10—12	12	3—4	4	
O	<i>ve D elikku</i>	8—13,5	—	2—5	—	
A	<i>ve D elikku</i>	9—11	10	2,5—5	5	
O	<i>ve D elikku</i>	7—9,5	—	2,5—5,5	—	
A	<i>ve D elikkude</i>	8,5—11,5	9	4—10	4	
O	<i>ve D elikkude</i>	6—9,5	—	2,5—10	2,5	

Selle rühma meediail on kahesilbilis is sõnus harilikem $\pi = 3-3,5$ ja π üldse = 1,5—5. Tegelikult võib pidada

üksnes $\pi = 3$ tavalisimaks, kuna 3,5 esineb ainult ühel korral. Pikemais sõnus näeb vana tuntud asja, et häälikute kestus kahaneb ja helilisus kasvab. Viimaseis $\pi = 2-5$ resp. $= 2-10$. Kahesilbilis sõnus on kestus 9—18, enam-silbilis 6—13,5.

Meediad pikavokaalse pearõhu järel.

A	<i>kõ G i</i>	12—15	15	2—4,5	3,5	
O	<i>k^uõ G i</i>	10,5—11	11	4—5	4	0 → 4,5, 9 → 10
A	<i>tõ B i</i>	13,5—15	14	3—3,5	3	
O	<i>t^uõ B i</i>	12—14	12	1,5—3	3	
A	<i>kõ D i</i>	14,5—17	17	3—5	3	
O	<i>k^uõ D i</i>	12—14,5	14	3—5	3	
A	<i>kõ G i`Ga</i>	10—13,5	13	2,5—10	—	6 → 10; 0 → 3, 7,5 → 10
O	<i>k^uõ G i`Ga</i>	9,5—12,5	—	4—10	10	
A	<i>tõ B i`Ga</i>	12—16,5	13	2,5—4,5	4	0 → 2, 8 → 10; 0 → 3, 8,5 → 10; 0 → 3, 9 → 10
O	<i>t^uõ B i`Ga</i>	13—14	14	3	3	
A	<i>kõ D i`Ga</i>	10,5—14	14	3—6	3	0 → 3,5, 7,5 → 10; 0 → 3, 8 → 10
O	<i>k^uõ D i`Ga</i>	11—13	11,5	3—10	4	
A	<i>kõ G iGagi</i>	13—14	13	2—3	2	
O	<i>k^uõ G iGagi</i>	8—10	—	4—10	—	0 → 4,5, 9 → 10
A	<i>tõ B iGagi</i>	13—14,5	13	2—3,5	3	
O	<i>t^uõ B iGagi</i>	11—12,5	11	2—3	3	
A	<i>kõ D iGagi</i>	13—14,5	13	2—3	2	
O	<i>k^uõ D iGagi</i>	9,5—11	10	2,5—10	—	

Tüübis *kõGi* on harilikem $\pi = 3-4$ ja π üldse $= 1,5-5$. Kolmesilbilis sõnus on $\pi = 3-10$ resp. $= 2,5-10$ ja neljasilbilis $\pi = 2-3$ resp. $= 2-10$. Eelmise rühmaga võrreldes märkame kasvavat helilisust. Tähelepanдав on nende näidete rohkus, kus helilisuse asendit on ka eksplosiivses osas või ainult seal. Lõpposa helilisust esineb kõigil katsealuseil vahetevahel, ilma et selle kohta saaks püstitada mingisugust reeglit või näeks üldse seda põhjustavaid tegureid.

Meediaid ülipikavokaalse pearõhu järel.

A	<i>kē G i</i>	12,5—15	13	1,5—2,5	2
O	<i>k'ē G i</i>	10—10,5	10	3—5	3
A	<i>kē B a</i>	12,5—16	13	2—4	3
O	<i>k'ē B a</i>	10—12,5	12	2—3	2,5
A	<i>tō D i</i>	11—15	13	2—4	3
O	<i>t'ō D i</i>	10—12	12	4—10	4

Ülipika vokaali järel on harilikem $\pi = 2-4$ ülekaaluga 3 kasuks. Üldse kõigub helilisusaste 1,5 ja 10 vahel.

Pearõhu järel esinevate kohta saab kokkuvõttes järgmise ülevaate:

Sõnatüüp	Hääliku kestus	Harilikem kestus	π	Harilikem π
<i>ko G ü</i>	9—18	13—15	1,5—5	3—3,5
<i>ve D e'lik jne.</i>	6—13,5	9—12	2—10	2—5
<i>kō G i</i>	10,5—17	11—17	1,5—5	3—4
<i>kō G i'ga</i>	10—16,5	11,5—14	2,5—10	3—10
<i>kō G igaai</i>	8—14,5	10—13	2—10	2—3
<i>kē G i</i>	10—16	10—13	1,5—10	2—4

Pilku ülevaatele heites silmab sama nähtust, mis esineb teenuisklusiilidel, nimelt et sõna pikenedes resp. üksikhääliku kestuse lühenedes kasvab helilisus ja et helilisuseks mõjub kaasa ka eelneva vokaali pikkus. Kus on enam kalduvust helilisuseks, seal esineb sageli täiesti helilisi meediaid. Absoluutne helilisus ei ole katsealustel olnud tingitud võõrkeele mõjust, vaid seda on tulnud ette kõikidel, näiteks ka neil, kes saksa keeleski hääldasid meediaid eestipäraselt. Enamasti on nõnda, et ainult üks või paar näidet on helilisi teiste vahel. Mil määral täieliseks helilisuseks on võinud olla olulistena hääldustugevus, kõnemeloodia ja muud kõrvalnähtused, pole võimalik siinkohal vastata.

Kaugemal sõna sees olevaist meediaist on õige ohrasti näiteid. Neist esitatagu tähtsam osa siiski täies ulatuses,

sest mitmesugused üksikasjad on vägagi tähelepandavad ning paljuütlevad.

Meediad teise silbi järel.

A	<i>kokka</i> [˘] <i> G a</i>	9,5—13	—	2—3	3	
O	<i>kokka</i> [˘] <i> G a</i>	10—12	10	5,5—7	—	
A	<i>toppi</i> [˘] <i> G a</i>	10,5—12	11	2—7	3	
O	<i>toppi</i> [˘] <i> G a</i>	9—11	—	3—7	3	
A	<i>kõtti</i> [˘] <i> G a</i>	8—12	11	1—7,5	—	
O	<i>kõtti</i> [˘] <i> G a</i>	9—11	9	3—5,5	—	
A	<i>kõgi</i> [˘] <i> G a</i>	9,5—13	10	2—5	—	0 → 2, 7 → 10; 0 → 3, 8,5 → 10
O	<i>kõgi</i> [˘] <i> G a</i>	11—12	11	2—2,5	2	
A	<i>tõbi</i> [˘] <i> G a</i>	10—12	11	2—2,5	—	0 → 2, 8,5 → 10; 0 → 3,5, 8 → 10
O	<i>tõbi</i> [˘] <i> G a</i>	10—12	10	2—4	2	
A	<i>kõbi</i> [˘] <i> G a</i>	10—12,5	10	2—4,5	3,5	0 → 2, 7,5 → 10
O	<i>kõbi</i> [˘] <i> G a</i>	10—13	10	1—2	1	
A	<i>kokka</i> <i> D e</i>	5,5—8	—	2,5—5	—	
O	<i>kokka</i> <i> D e</i>	8—10	10	6—10	—	0 → 4, 8 → 10; 0 → 5, 8 → 10
A	<i>toppi</i> <i> D e</i>	7,5—9,5	—	4,5—10	4,5	
O	<i>toppi</i> <i> D e</i>	8—11,5	10	2,5—4	2,5	
A	<i>kõtti</i> <i> D e</i>	8,5—11,5	—	4	4	
O	<i>kõtti</i> <i> D e</i>	8,5—10	—	4,5	4	
A	<i>kõkki</i> <i> D e</i>	8,5—9,5	8,5	5—6	6	
O	<i>kõkki</i> <i> D e</i>	10	10	2,5—8	—	0 → 4, 8 → 10; 0 → 6, 8 → 10
A	<i>tõppi</i> <i> D e</i>	8—11	—	4,5—5,5	5,5	
O	<i>tõppi</i> <i> D e</i>	6—9,5	9	2,5—10	—	
A	<i>kõtti</i> <i> D e</i>	9—13	—	2—4,5	4,5	
O	<i>kõtti</i> <i> D e</i>	7—10	—	6—10	10	

Tabelist ilmneb, kuidas *G* ja *D* helilisuse aste üha kasvab võrdselt sellega, mida enam häälikud satuvad rõhutusse asendisse esimese silbi pikenedes. Kui võtta arvesse ka veel pikemad sõnad, kus käsitlevad meediad esinevad samas positsioonis, saab järgmisi tulemusi:

Sõnatüüp	π	Harilikem π
<i>koõka õ a</i>	1—7,5	3
<i>koõka õ agi</i>	1—10	2—5
<i>kõõi õ a</i>	1—5	2—3,5
<i>kõõi õ agi</i>	1,5—10	2—10
<i>koõka õ e</i>	2,5—10	2,5—4,5
<i>koõka õ ega</i>	2—10	2—10
<i>koõka õ egaagi</i>	2—10	3—10
<i>kõõki õ e</i>	2,5—10	4,5—10
<i>kõõki õ ega</i>	2—10	3,5—10
<i>kõõki õ egaagi</i>	3—10	4—10

Teise silbi järel olev meedia on siin ilmselt helilisem pearõhu järel olevast. Nagu ikka ja alati, kasvab helilisuus sõna pikenedes.

Meediad kolmanda silbi järel.

A	<i>koõkaga õ i</i>	9,5—13	—	1—8	4	9 → 10; 0 → 3, 9 → 10; 0 → 5, 7 → 10
○	<i>koõkaga õ i</i>	10—11	10	3—4	4	
A	<i>toõpiga õ i</i>	10,5—12	—	1—4,5	—	0 → 3, 8,5 → 10
○	<i>toõpiga õ i</i>	9—14	—	5—10	10	
A	<i>koõtiga õ i</i>	12,5—15	—	1,5—2	2	
○	<i>koõtiga õ i</i>	12,5—15	—	2—10	—	
A	<i>kõõiga õ i</i>	13,5—16,5	—	2,5—4,5	2,5	
○	<i>kõõiga õ i</i>	8—11,5	—	0—10	—	
A	<i>tõõbiga õ i</i>	13—15	—	2—3	—	
○	<i>tõõbiga õ i</i>	10—15,5	—	3—10	3	
A	<i>kõõbiga õ i</i>	13—16	13	2—3,5	3,5	
○	<i>kõõbiga õ i</i>	9,5—13,5	—	3—10	10	
A	<i>koõkade õ a</i>	7,5—12	8	2—10	5	0 → 4, 8,5 → 10; 0 → 5, 8 → 10
○	<i>koõkade õ a</i>	11—12,5	12	2—4	2	
A	<i>toõpide õ a</i>	6,5—12,5	8	2,5—10	4	
○	<i>toõpide õ a</i>	10—13	10	2—3	3	
A	<i>koõtide õ a</i>	9,5—11,5	11	3—6,5	—	0 → 4,5, 8 → 10
○	<i>koõtide õ a</i>	8—12	10	2—10	3	

A	<i>kõkkide G a</i>	7,5—9,5	8	3—10	—	0 → 5, 9 → 10
O	<i>k^uõkkide G a</i>	7,5—10	—	2—10	2	
A	<i>tõppide G a</i>	8—9	—	5,5—7,5	—	
O	<i>t^uõppide G a</i>	8—8,5	8,5	2—10	—	
A	<i>kõttide G a</i>	9—13	—	2—3	3	
O	<i>k^uõttide G a</i>	9—10	9,5	1—2,5	2	

Silbi võrra pikemaid sõnu lisandades saame ühise kokkuvõtte kolmanda silbi järel olevaist:

Sõnatüüp	π	Harilikem π
<i>kõkkaga G i</i>	1—10	2—10
<i>kõgiga G i</i>	0—10	2,5—10
<i>kõkkade G a</i>	2—10	2—5
<i>kõkkade G agi</i>	3—10	3—10
<i>kõkkide G a</i>	1—10	2—3
<i>kõkkide G agi</i>	2—10	2—10

Lisamärkusena on sellest rühmast mainida ühel korral esinevat täielikku helitust. Täieline helitus on muidugi üsna juhuslik nähtus, millele ei või tugeda. Teiselt poolt täielist helilisust vaadeldes märkame, et see on vähesem.

Sõnasisestest meediatest on veel mõningaid näiteid.

Meediad neljanda silbi järel.

A	<i>kõkkadega G i</i>	7	—	2	—
O	<i>kõkkadega G i</i>	11,5—12,5	12	5,5—10	—
A	<i>tõppidega G i</i>	12,5	—	1,5	—
O	<i>tõppidega G i</i>	10,5—12	11	5,5—10	10
A	<i>kõttidega G i</i>	10—11	—	4—10	—
O	<i>kõttidega G i</i>	10—13,5	—	10	10
A	<i>kõkkidega G i</i>	12,5—15	—	3—5	—
O	<i>k^uõkkidega G i</i>	8,5—11,5	—	3—10	10
A	<i>tõppidega G i</i>	14—16,5	—	3—4,5	4
O	<i>t^uõppidega G i</i>	7,5—9	9	5—10	10
A	<i>kõttidega G i</i>	11,5—9	—	5,5—10	—
O	<i>k^uõttidega G i</i>	7—9,5	7	10	10
A	<i>vedelikku D e</i>	6,5—8,5	8,5	4—10	4
O	<i>vedelikku D e</i>	6—9	6,5	5—10	10

Ühisena kõigile näidetele on π kõikumisvõimalused 1,5—10. Tüübis *kokkadega|G|i* on need 1,5—10, tüübis *kõkkidega|G|i* 3—10 ja tüübis *vedelikkude|D|e* 4—10. Helilissuste tõuseb järjekindlalt selle järgi, mida lühem ja rõhutum on meedia. Juba varem võis mitme rühma juures tähele panna suurt helilissustme kõikumust. Eriti suur on see aga siin.

Viimaks on meil jäänud järele kaks rühma meediaid, nimelt sõnalõpulisel ja võõrsõnalised.

Sõnalõpulisel meediaid.

A	<i>rô G </i>	18,5—21	—	1—2	1
O	<i>r^uô G </i>	17—18	—	2—2,5	2
A	<i>tô B </i>	15—24	—	1—2	1,5
O	<i>t^uô B </i>	21—27	—	0,5—1	1
A	<i>kô D </i>	17—21,5	20	1—2	1
O	<i>k^uô D </i>	15—18,5	18	1—1,5	1

Sõnalõpulistel meediate $\pi = 0,5—2,5$ harilikema π -ga = 1—2. Kui võrrelda käesolevatega sõnalõpulisel teenuisklusiile, siis ei näe suurt erinevust kummagi helilissustmes. Viimastel kõikus π 0,5 ja 1,5 vahel. Leedu keeles on A. Salys'e järgi sõnalõpuliselt π : *b* — 6,5 → 10, *d* — 5,5 → 10, *g* — 5,5 → 10.

Sõnasisesel meediaid võõrsõnalised.

A	<i>ô B er</i>	11—13	13	3,5—10	4
O	<i>^uô B är</i>	11,5—15	11,5	2—3	3
A	<i>stû D ÿ'o</i>	10—14	13	3,5—7	3,5
O	<i>stû D i'o</i>	9,5—10	10	2—3,5	3,5

Silmapiikne vaade tabelile näitab, et ei ole mingit vahet omades sõnades ja hilja võõrsilt tulnud laenu-des esineva *b*, *d*, *g* vahel. Keelepärane hääldamine ei osuta viimaste juures sugugi suuremat kalduvust helilissusteks. Toodud näiteis on $\pi = 2—7$, harilikema π -ga = 3—4. Nagu algupoolel nähtud, on sõnaalgulised võõrsõnalised *b*, *d*, *g* täielikult sarnastunud *k*, *p*, *t*-ga. Sõnasiseselt on

võhivõõrad häälikud substitueerunud taas lähimalseisvate *B*, *D*, *G*-ga. Tulebki arvata ainukorrektseks hääldamisvõimalust, kus ei tehta mingisugust vahet omade ja võõrsõnaliste meediate vahel.

Meediate helilisuusaste on iseloomuldasu palju huvitavam kui teenuiste oma. Esimesist saab lõppude-lõpuks kokkuvõttena:

1. Sõnaalgulised meediad on täiesti helitud.
2. Sõnasiseste meediate helilisuusaste kõigub 0 ja 10 vahel. Harilikem aste on 2—10.
3. Helilisuusaste on väga kõikuv. Mida kaugemale minna pearõhust ja mida pikem on sõna, seda suurem on kõikuvus.
4. Helilisuusaste kasvab hääliku lühenedes. Hääliku kestus lüheneb sõna pikenedes ja selle järgi, mida kaugemal pearõhust on ta asend või mida pikem on pearõhulise silbi vokaal.
5. Sõnalõpuliste meediate helilisuusaste kõigub 0,5 ja 2 vahel. Harilikem aste on 1—2.
6. Ei ole vahet omades ja võõrsõnades esinevate meediate häälduse vahel.

Helilisuusastme kõikuvus on väikesem pearõhu järel ja suurem kaugemal sõna sees. See nähtus näib olevat tingitud eesti keelele omasest mugavustesse kalduvast ebatäpsest artikulatsioonist, mis eelistab võimalikult vähest kõnelundite pingutamist. Pearõhu järel ja lühemais sõnus, kus pööratakse enam tähelepanu üksikuile häälikuile ning hääldatakse siis sulghäälikuid tugevama suru ja suluga, on helilisuus ühtlasem ja vähem. Et säästa energiat pikemais sõnus, muutub iga üksikhääliku artikulatsioon ebatäieliku maks, suru ja sulg lühemaks resp. lõdvemaks, ning kaob üksikasjalisem piiritõmbamine naaberhäälikute suhtes. Kogu häälikuterühm assimileerub tugevasti omavahel. Seda kinnitavad sulghäälikute *k*, *p*, *t* ja *b*, *d*, *g* vahelised vokaalidki, mis pearõhus ja lühikesis sõnus on ikka täiesti helilised — $\pi = 10$, ent kaugemal pearõhust muutuvad õige sageli osaliselt helituks. — Õeldu maksab ka häälikute kestuste muu-

tuste kohta. — Kõrvalrõhud ei näi etendavat suurt osa helilisuse muutumistes, mida ilmsesti osutavad niisugused näited, nagu *ko-kkaga*: |G|i, *ko-kkadega*: |G|i, *ve-deli*: kku|D|e.

Häälikulugudes ja grammatikais nimetatakse *b, d, g*-d helituiks. Omadussõna 'helitu' on tekkinud sellest, et meediaid näit. täiesti heliliste *l, r*-ga võrreldes, mille $\pi = 10$, on nad loomulikult palju vähema helilisusega. Termin näikse pealegi põlvnevat soome uurijalt (vrd. siiski edasi lk. 181), kes on tugevasti läbi immutatud rootsi häälikusüsteemiga, kus meediaid on eriti helilised. — Enne kui otsustada lõplikult nime otstarbekohasust, esitatagu käsitledud häälikute jaotus Léonce Roudet' järgi, mis on parim olemasolevaist. [Éléments de phonétique générale (Paris 1910), lk. 143 jj.]. Jaotuses on viis järgmist rühma:

1. Täiesti heliline oklusiiv (*l'occlusive sonore pure*) — häälik on heliline algusest lõpuni.

2. Helituks muutunud heliline oklusiiv (*l'occlusive sonore assourdie*) — helilisust on üksnes oklusiooni algupoolel, lõpu-
poolel enne eksplosiooni ei ole seda.

3. Poolheliline oklusiiv (*l'occlusive mi-sonore*) — heli-
lusis tekib alles oklusiooni jooksul.

4. Täiesti helitu oklusiiv (*l'occlusive sourde pure*) —
kogu häälik on helitu algusest lõpuni.

5. Aspireeritud helitu oklusiiv (*l'occlusive sourde aspirée*) — häälik on helitu ning aspireeritud.

Roudet' järgi kuuluvad eesti meediaid 2. rühma, mille oklusioon on *sonore assourdie*. Need ei ole siis igatahes helitud, vaid pooliti helilised keskmiselt võttes. Et aga nimetus helitud meediaid on juurdunud sügavale, on otstarbekohane jääda selle juurde, liiatigi veel sellepärast, et seega säilib terav vahetegemine naaberkeelte ja eesti suuresti lahkuminevate meediate vahel. Naaberkeelte seisukohalt jäävadki *e, b, d, g* üha helituks, sest vaatluslähtekoht on heliline. Meie omalt seisukohalt on kõnealused aga küllaltki helilised. Helilisus on üldse väga relatiivse iseloomuga [Panconcelli-Calzia, Die experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft. Zweite Auflage (Berlin 1924), lk. 45]: mis ühele keelele on helitu, võib teisele olla heliline.

Nagu mainitud, on katsealused õelnud näited vastustena katsetaja lauseile. Näitesõnad pole nii siis olnud üksikuid õhusrippuvaid sõnu, mida oleks masindatud aparati, vaid neil on olnud kindlat siduvust ja tervikusse kuuluvust. Katsealune on õelnud lühikesi ühesõnalisi lauseid mõtte-
ahelast, millesse katsetaja küsimus oli ta juhtinud. Kuna

aga võiks siiski tõusta vastustust sel meetodil saadud tulemusile ja eelistataks tingimata pikemat seotud sõnastust, kus vahest oleksid olusuhed hoopis teised, on katsealustel lastud kõnelda mõningaid pikemaidki lauseid, mille huvi- alused häälikud pakuvad kontrollivaid ning paljuütlemaid andmeid. — Lõpptulemuste tabeleis on esimeses lahtris vastav häälik ja edasi hariliku uususe järgi kestus, harilikem kestus, π ja harilikem π .

Poiss tuli kodu poole koodi ja kottidega [= *pois̄ tuli* |k|o|D|ü |p|õle (-kodu_pole) |k|õ|D|i ja |k|o|t̄t|i|D|e|G|a|]:

k	11,5	11,5	3,5	3,5
D	6	6	10	10
p	10,5—13	—	1—4	—
k	12—13,5	13	2—4	2
D	10,5—12,5	11	2—3	2
k	10—13	10	2—4	—
t̄t	25—28	—	1	1
D	6,5—8,5	—	4—10	4
G	8—9	8	2—2,5	2,5

Koka-tobu tegi kooki [= *ko|k̄k|a|t̄|o|B|u |t̄|e|G|i |k|õ|kk|i|*]:

k̄k	14—15	14	1—1,5	1
t̄	10—11	10	2,5—3	2,5
B	7—12	—	4	4
t̄	8—12	—	3—4	4
G	8—10	10	3—5	3
k	9—11,5	11	4	4
kk	22—30	—	0,5—1,5	—

Roog toodi sisse kokkade poolt [= *rõ|G| t̄õ|D|i sisse* |k|o|k̄k|a|D|e |p|õ|i|]:

G	8—12	—	2—3	—
D	9,5—10	10	3,5—4	4
k	8—10	10	3	3
k̄k	24—25	25	1	1
D	7—8	8	4—10	—
p	12—13	12	4—5,5	—

Reht peksti kootidegagi ja vill viidi kottidegagi [= reñt peksti |k|õ|tt|i|d|e|g|a|g|i ja vill vi|ð|i |k|o|tt|i|d|e|g|a|g|i]:

<i>k</i>	8—12	12	2—3	2,5
<i>tt</i>	15,5—16	16	1	1
<i>D</i>	7—8	8	5,5—10	—
<i>G</i>	6—6,5	6	4—10	—
<i>G</i>	9	9	5—5,5	5
<i>ð</i>	5—12,5	—	10	10
<i>k</i>	7,5—10	10	3	3
<i>tt</i>	19—24	—	1,5—2	1,5
<i>D</i>	5—6,5	5	8—10	10
<i>G</i>	4—5	4	10	10
<i>G</i>	7,5—10,5	8	2—4	—

Kõigi nelja lause tabelid osutavad selgesti, et ei ole mingisugust olulist erinevust varemini esitatud ja käesolevate tulemuste vahel. Märgatavat vahet on aga sõnaalgulistel *k*-, *p*-, *t*- helilisuses. Absoluutses alguses ei olnud olemas vähimatki helilisust, kuid nüüd, kus need häälikud on jõudnud vokaalidevahelisse asendisse, kohtab π -d = 2—5,5 keskmise π -ga = 2—3,5. Otseselt eelneva sõna lõppvokaalile järgnedes on *k*, *p*, *t*-l ainus võimalus esineda vokaalidevaheliste täthäälikutena (Buchstabenlaut) kui niisugustena, ja vastaadud arve võime siis pidada nende helilisusastme tähistajaks.

Allakirjutanu esitatud ülevaade näib suuris joonis ühtivat Tartu Ülikooli endise foneetiku W. E. Peters'i tähelepanekutega, millest kahjuks on avaldatud vaid ülilühike ebaselge referaat Bonnis peetud esitisesest [Paul Menzera th, Bericht über die I. Tagung der Internationalen Gesellschaft für experimentelle Phonetik in Bonn (Bonn 1930), lk. 73]. Peters ütleb muuseas: „Ein zweites phonetisches Hauptproblem der estnischen Sprache, das experimentelle Untersuchung erfordert, ist die Frage der Stimmhaftigkeit von Konsonanten. Diese ist in allen Fällen schwach; voll-stimmhafte Medien kommen wohl kaum vor, voll-stimmlose Tenues sind selten.“ Esitisele järgnenud kõnelusis on Peters veel lisandanud: „Wirklich stimmhafte Medien fehlen dem Estnischen“. Nii siis pooldab Peterski poolhelilisi meediaid.

F. Äimä vaadeldud eesti keelejuhtidel on olnud « „stimmlose“ Medien » helilisuse aste keskmiselt kolmandik hääliku üldpikkusest, ning helilisuse koht on suures enamikus olnud hääliku alguses. [Vor-

läufige Versuche zur Endoskopie der Kehlkopfartikulation der labialen Verschlusslaute sowie der Spiranten *h, s, f*. (Festschrift tillägnad Hugo Pipping, lk. 556 jj.) Soomes on viimasel ajal — nähtavasti Äimä uurimuste tulemusi arvestades — eesti meediate kohta tarvitatud ka nimetust „poolhelilised“.

Kvaliteedildasa eesti sulghäälikutega sarnane on spirant *s*, mille kohta leidub Eesti Keele Arhiivis (nr. 199) L. Veike n'i käskkirjaline uurimus (Spirant „s“ kvaliteedist). Ka *s* helilisusaste intervokaalses asendis või helilises naabruses on väga kõikov, ning helilisus suureneb sõna või foneetilise hääldusrühma kasvades.

Käesolevale artiklile juurdelisatud (vt. numbri lõpus) näidete tabel 1 on katsealuse O., 2—4 katsealuse A. järgi. Kolmel esimesel tabelil on üksiksõnaliselt saadud näiteid, viimasel aga pikemate lausete viisi.

(Lõpp.)

Paul Ariste.

Raamatute ülevaade.

Elmar Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu 1933, E. Kirjanduse Seltsi kirjastus. 460 lk., hind 2 kr. 50 s.

Käesoleva poolaasta keskel sai teoks kaua-oodatud lühikese õigekeelsus-sõnaraamatu ilmumine, mis on kergemalt kättesaadav koolidele ning laiemale ringidele oma hinnalt, vastuvõetav mahult ja materjali lihtsustatud esitusviisilt. On täiesti loomulik, et kui selle töö teostus ei tulnud suure ÕS-u autorilt, siis sellise teose esimeseks koostajaks sai meie keeleõpetuse parimaid teoreetikuid Elmar Muuk, kes ülesande on teostanud nähtava korra, hoole ja täpsusega.

Huvi pakuvad kõigepealt teose proportsioonid: eessõnale järgnev juhisteosa — 24 lk., sõnatüübistik — 56 lk., sõnastikuosa — 355 lk., tähtsamaid kohanimedid — 17 lk. Esimene osa sisaldab peatükid: Tarvitamisjuhe ja märkide seletus (3 lk.), Lühendid, Tähtsamad õigekirjutuslikud juhised (15 lk.), Sõna muutevormide tuleamine tema põhimuuteist (6 lk.). Tundub, et sellise ulatuse juures, nagu on kõnealusel teosel, võiks juhisteosa olla tublisti suurem: väljaspool kooli peab see ju sagedasti asendama kogu eesti keeleõpetust. Puuduvad näiteks reeglid perekonnanimede käänamise kohta, mis eestipäraselt (vastavate üldnimede taoliselt) käänamise propaganda seisukohalt oleksid siin kaunis olulised, samuti reeglid sõnalühendite tarvitamise kohta, mis alal vähemalt mittefiloloogilistes ringkondades valitseb korralagedus. Kuid mis on esitatud, esineb süstematiseeritult, ülevaatlikult ja haruldaselt selge sõnastusega.

Õige laialdane sõnatüübistiku-osa (56 lk.), mis asendab suure ÕS-u lõpposastikku (11 lk.), tõstab esile käsiraamatu süsteemi küsimuse. Kuigi sõna muutevormide leidmine lõpposastiku abil pole raske, on suuremas üldsuses sagedasti sellegi kasutamisega tutvumist peetud liigseks või vähemalt vormide otsimist liialt tülikaks. Sellepärast on täiesti mõistetav, kui EÕS-s alfabeedi korras antud lõpposade esitamise asemel on siin toodud terved tüüpsõnad tähtsamais muutevor-

mides, pealegi nummerdatult. Kahtlemata number kõneleb vahenditult kõigile ja otsimine on lihtsustatud, kuid siiski aeganõudev. Vahest oleks otstarbekohasem praktilises käsiraamatus minna veelgi edasi ja anda kõik tarvilikud muutevormid kõigil lihtsõnul kohapeal, selleks kasutades seekordse sõnatiibistiku ruumi, pealegi kuna ka kohtadel on ruumi kokkuhoiu võimalusi olemas. Nii on asendusmärgiks kasutatud vibalikud (—), mis suurel arvul esinemise korral, näit. sõnarihmas, koguni eksitavad ülevaadet rühmast, kaunis ruumivõtavad. Nende aset võiks küll täita väike ja tekstiga sobiv sidekriipsuke, kui asendusmärgile muutevormi ei järgne, ja isegi tühi koht, kui see järgneb, — eeldusega, et kõik antavad sõnaosad liituvad rühmas esimesel kohal antud sõnale. Lihtsõnade teiste poolte kuuluvust rühma esimese sõna juurde osutab küllaldaselt kaarekegi (.) . Enam ruumi on aga võtnud kaunis sagedasti esinev osaline muutevormide esitamine kohtadel sõnade täieliku väljakirjutamise teel, näit. *tehnoloogiline, tehnoloogilise; pajatama, pajatada, pajatan* jms. Ei oleks vist nimetamisväärselt raamatu kasutamist raskendav niisugusel korral püstkriipsu abi kasutamine, näit. *teleskoobiline, se; sirkel, li; pajata!ma, da, n* jne., vähemalt neil juhtudel, kus ei järgne esimesel kohal antud sõnakujule liituvat sõnaosade rühma ja kus muutmisel ei vaheldu siin märgitav silbivälde. Koondamisega vabanevale ruumile juurde võttes sõnatiibistiku ruumala, võiks vist siin soovitatud viisil kohtadel esitada kõik tarvilikud muutevormid, ilma et sõnastiku üldsuurus sellega praegusest suuremaks paisuks. Ära hoitaks seega kahekordne otsimine. Küsitavaks jääks ainult, kas püstkriipsu tarvitamine muutuvate sõnaosade eraldamiseks ja muutumate osade mitteväljakirjutamine samavõrra teose kasutamist üldsuse poolt ei raskenda.

Teose sisulise külje hindamisele allakirjutanu käesolevas lühikeses sõnavõtus ei kavatsegi asuda, seda enam, et uus trükk on juba ilmumisel. Olgu ainult nimetatud, et kõnealusele VÕS-le on olnud õnneks koostada suhteliselt soodsal ajal, kas suure sõnaraamatu koostamise algul fikseeritud põhimõtted on saanud üle aastakümne selguda ja süveneda, missuguse protsessi tulemusi on nüüd olnud võimalik eduga kasutada. Seda isegi kergemalt, kui EÕS-u samal ajal valmiva viimase köite puhul, mis teose ühtluse huvides on suurel määral seotud esimesest osast olenevate paratamatustega. Käsiraamat on seega saanud praegusele ajale lähemale, kuid see ajakohastamine omakorda on kahtlemata toonud erilisi raskusi sellise teose esimesele autorile. Sel puhul tehtud EKS-i Keeletoimkonna otsuseid on autor kasutanud tagasihoidlikult, esitades nurksulgudes ebasoovitavaid endisi vorme kujundavaid tähti (näit. *afffjekt, ak[k]umulaa-tor, at[t]ribuut* jne.), mida kahtlusetuil kordadel oleks võinud päris ära jätta, vähendades seega veelgi paralleelvorme. Ent kui teose trükkimine algas enne KT otsuseid, siis on autor omal käel küllaltki julgelt talitanud. — Ei ole raskeks peetud ka kolmanda välte ja palatalisatsiooni märkimist, mis eestlasele määratud populaarses väljandes pole just paratamatult vajaline.

Loomulikult pole teose väärtusele mõjuta jäänud asjaolu, et korrekture on lugenud professorid A. Saareste ja J. Mägi ste.

Haruldast tarvidust seda laadi käsiraamatu järele kajastab ilmekalt suure trüki (2000 eks.) läbimüük varsti peale ilmumist. Ootame huviga uut.

E. Elis to.

Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I. Vanhan kirjasuomen kirjoitus- ja äänneasuun kehitys. Kirjoittanut Martti Rapola. Helsinki 1933. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 197. osa. VIII + 350 lk.

Võib vist küll lähtuda eeldusest, et eestigi keele erihuvilasi suu-
resti huvitab ja rõõmustab soome sõsarkeele kirjalise teekäigu kok-
kuvõtte ilmumahakkamine. Nii siis pole siinkohal vahest üleaurune
mõne reaga peatuda prof. Rapola alles mõne kuu vanusel teisel
Suomen kirjakielen historia.

Kõnealune töö on mõeldud ülikooli kursusraamatuks, nii popu-
laarseks, et ta oleks loetav juba esimese aasta üliõpilasele (vt. lk.
VII—VIII, eessõna). Seetõttu — kui mitte arvestada väheseid
erandeid — temas pole antud tsitaatide esinemiskohti (lehekülgi),
mitmeil kordadel on näited esitatud ainult sm. vana kirjakeele üld-
näidetena, ilma vastava autori nimegi mainimata (näit. lk. 308 *us-*
noomenitest kõneldes). Näidete esitamisel paistab silma ka proport-
sioonide puudust: mõne nähtuse kohta neid on rohkesti, mõne kohta
napilt (lk. 178 *va-adjektiividest* vaid kolm, needki autorinimetud),
mõne kohta neid pole üldse antud (näit. lk. 281 imperfekt, 326 elatiivi lõppkadu). Vana kirjakeele eri autoreilt tuuakse tsitaate eri-
neval määral (näit. millegi pärast esineb tsiteeritavate teoste hulgas
aruharva Schroderus'e sõnaraamat). Kuid kui lugeja vabaneb sel-
lest teatavast depressioonist, mis teda kipub valdama esitatud ai-
nestiku kontrollimatuse ja n. ö. sund-usutavuse tõttu, siis ta võib
vabalt nautida R. ladusat esitust, mis annab üldkõkkuvõttes ümmar-
guse ortograafilis-häälikuloolise ülevaate Rootsi valitsuse aegsest
„vanast kirjasoomest“ Agricola päevist (XVI saj.) kuni XIX saj.
alguseni, mõnes üksikpunktis kaugemalegi. Sissejuhatuses selgita-
takse keele muutuvust, valgustades seda näidetega sm. kirjakeele
eri arengujärkudelt, ning kirjakeele ja murrete üldsuhteid (lk. 1—
16) ja sm. kirjaki. uurimislugu (lk. 17—23), edasi järgneb säääl pää-
tükk „kirjasoomesünd ja Mikael Agricola“ (lk. 23—36), viimaks
veel antakse „vana kirjasoomes arengu üldsihtjooni“ (lk. 37—46, kä-
sitelles eriti „kirjasoomes“ ja eri rahvamurrete vahelkordi eri ajas-
tuil). Teose üdi moodustub kahest osast: 1) „Vana kirjasoomes kir-
javiisi areng“ (lk. 47—95), kusjuures on püütud pandud Agricola
ortograafia analüüsile (lk. 47—66), kuna järgneva aja arengust
märgitakse ainult olulisimad jooned, ja 2) „Häälikulooline pilk va-
nasse kirjasoomesse“ (lk. 96—342); lõpuks allikateviiteid ja lk.
348—350 häälikuloolise uurimise kohta uudislik ja tänuväärne „mor-
toloogiline register“.

Uusi seisukohti ja hinnanguid teoses esineb väga vähe, neid
autor ei taotlegi anda, ta on endale ülesandeks võtnud anda kokku-
võtte senise uurimise tulemusist, selle pilti siiski paiguttt täiendades
ja õiendades (näit. lk. 30 Agricola keele lõunasoomelisi jooni lisan-
dades, lk. 90, 182 sm. vana kirjakeele *tz* häälikuväärtust revideerides
ja = *tz*-ks oletades). Seejuures valitseb lepliku kesktee valimise
püüd, nagu see iseloomustavalt nähtub ms. sm. kirjakeele algae-
gade kohta tähtsas Agricola rahvuse küsimuses (lk. 32): „Varovai-
sellekin kannalle asettuen voidaan pitää todennäköisenä, että Mikael
Agricola on lapsuudestaan asti tuntenut suomen kielen, olkoonpa,
että hän sen ohella myöskin on osannut ruotsia kuten niin monet
muut kielirajalla kasvaneet lapset“. Rahvuse küsimus jääb — tõsi küll

motiveeritult — lahtiseks. Muide A. kasvukoha Pernaja murde nähtusena on Ojansuu katsunud seletada temal leiduvad eestipärasused (sääli, Soome lõunaosa murdes võis juba XVI sajandi algul olla eesti laene), millist võimalust ka R. ei eita (lk. 30). — Kuid liiale näikse siiski, vähemalt sõnastuses, minevat leplikkus juba lk. 152 ühes seisukohavõtus: „On luultavaa, että kaikissa annetuissa selityksissä on oikeaan osuvaa...“. Vähemalt algaja keeleteaduse alal ei saa niisugusest üldsõnalisest väitest kasu. Mõningal muulgi korral annab populaarse väljenduse taotelu end kahjustavalt tunda, nii näit. lk. 96, kus räägitakse sõnaalguliste konsonantide „elust“ (Niiden elämässä...), või lk. 102, kui astmevahelduse east üldsõnaliselt väidetakse, et see on „Perintöä vanhoilta, kenties ikivanhoilta ajoilta“, või kõrkjal (lk. 56, 57, 89), kus ebamääraselt räägitakse „vanast saksa“ ortograafiast, kuigi mõeldud on nähtavasti alamsaksa kirjaviisi. Esituse populaarsust taotelles on astmevahelduse ajaloolisest taustast, nagu näeme tsit. kohtast, üle mindud üldsõnaliselt, kuid vähem olulist possessiivsuffixite küsimust (mis ju esmajoones kuulub morfoloogiasse) on refereeritud kõigi sellesse kuuluvate oletustega väga üksikasjaliselt (lk. 103—109). Seevastu „vana kirjasoome“ häälikuloo seisukohalt tähtis nõrga-astmelisuse küsimust *i*-lõpulise diftongi ees (tüüp *orwoi*) on kviteeritud vaevalt kahe leheküljega (lk. 110—111). Kõnealuse teose laadiga ei sobi ka liiga kaugesse aega, varasemasse algsoomesse tagasiulatuvad rekonstruktsioonid, nagu lk. 159 *esietten* < **estekten* (NB *-kt-*), lk. 142 **kevätnä*, **säkma*, **üknä* jt. (NB *-tn-*, *-km-*, *-kn-*), lk. 150 (küsimärgiga) **säünänä*, **pe.tšäyd* ~ *pe.tšänä*. Seejuures aga järjekindlalt rekonstrueeritakse *e* ka tagavokaalsete sõnade järgsilbesse (näit. lk. 171 **lankeðeðat*, vrd. lk. 247).

Põhimõttelisil küsimusil, milles allakirjutanu seisukoht autori omast erineb (näit. geminaatklusiilde tugeva astme oletus *kk*, *tt*, *pp* pro *kk*, *tt*, *pp* lk. 134 ja vokaalharmonia-probleem lk. 247—251), pole siinkohal peatumiseks kasutada küllalt ruumi. Juhitagu järgnevas tähelepanu ainult mõnele teose silmapuutunud komistusele ja vaieldavusele.

Agricola ortograafia käsitlemisel lk. 52 tõlgitsetakse *teenyt* = *tehenyt* (s. o. silbilõpuline *h* kirjas märkimata). Arvaksime, et see tuleks lugeda *tehenyt*, sest just vokaalidevahelise nõrga *h* märkimatajätmise kohta on Agricolalt säälsamas esitatud paralleele, ja sellelaadilisi švaajuhtumeid leidub A-I (*tehenyt*, *rihima*, *kihilattu* jt., vt. Ojansuu, Mik. Agricolan kielest, lk. 100—101), nii et need oleksid koguni väärinud neil mõne reaga erilisel peatumist kõnealus teoses. Küsitav on edasi, kas *ff* on *h* märkimisviis juhtumis *wffri*, *wfframan* (lk. 52) ja *ch* — *k*-hääliku märkimisviis (lk. 68): võiks arvata, et vähemalt A. ise neis mõtles võõrapäraselt *f* ja *h*-ga hääldamist. — Praegu kaunis laialt valitseva arvamuse järgi, et vähemalt hilisemas algsoomes on järgsilbes esinenud pikka *i*-häälikut, on eksitav kategoriline väide (lk. 70, 244, 261), et algsoomes ei olevat järgsilbes esinenud pikki vokaale; veel enam segadust sünnitab algajas selle väite osaline, ebamäärane tagasivõtt (lk. 267). — Lk. 91 kohanimi *Kawatsa* on eksinud *tz*-liste vana kirjasoome näidete hulka mõnest teisest ühendusest (kui *ts* pro *tz* pole trükkiviga). Kahetsetavaks ebajärjekindluseks tuleb pidada, et lk. 118 sõnad nagu *poijes*, *vijatoin*, *ijestä*, *ijäliset* jt. esinevad *y* kaoesinduse näidetena, vähe edasi lk. 120 aga *ijällä*, *ijes*, *si-*

joile — $\gamma > j$ esinduse all (tõsi küll ebamäärase märkusega „Lukutapa lienee ollut horjuva“). — Häälikuloolise materjali esitamisel autor (nagu juba varemini oma teoses A b r. K o l l a n i u s'e keelest) tarvitab mõnes suhtes erinevat süsteemi, ms. eraldades 1. ja 2. silbi vahelise („radikaalse“) ja järgsilpide („sufiksaalse“) astmevahelduse juhtumid, kuid segavalt mõjub, et siin pole järjekindlalt talitatud: näit. esitatakse „radikaalse“ astmevahelduse all näited, nagu *ymmerdhet* (lk. 129), *ei hoiperdu, muserdha* jt. (lk. 130), *palmicko: palmicot*, abessiivid *loppumata* jt. (lk. 144), *mwta-mitten* (lk. 146) jne. Väide, et paradigmaatilist *kakL: kälä* tüüpi vaheldust leiduvat „ainult“ Põhja-Läti eesti murdes (lk. 135), on vananenud (vt. näit. Eesti III, Setumaa, lk. 61). — Et soome *siunata*-verb oleks samataoline keskaegne rootsi laen nagu sõnad *uuni, teini* jt., ei saa nii kindlasti väita, nagu seda teeb R. (lk. 143; vrd. Bibl. Verz.). — Teiste läänemere-sm. keelte häälikutelo seisuks kohalt on segavad niisugused vokaalõpulisest algsm. mitm. 1. ja 2. isiku rekonstruktsioonid, nagu lk. 142 *säkma*, lk. 148 *antoiða* 'annoitte', *sahta* 'saihte', lk. 160 **sajsiða*, **tulisita* jt. — Lk. 226 esitatud *aiun* pole kindel $v > 0$ näide (vrd. sm. *aivo* ~ murdeti laialt *aju*, millega vahest oleks rinnastatav verb *ajatella*), lk. 251 *ulottua* ja *ylettyä* pole vist küll ühe ja sama sõna rööbikkujud (nagu *tuhma* ~ *tyhnä*), vaid pigemini eritüvelised sõnad. — Lk. 253 väidetakse, nagu see seni olnud üldine, et $i > ü$ assimilatsioon sõnus nagu *pysyä, pystyssä* (< *pisü-, pistü-*), *pytky* olevat toimunud järgneva silbi $ü$ mõjul; kuid tuleks arvestada ka sõnaalgulise labiaalklusiili assimileerivat mõju (nii siis kahepoolne assimileeriv mõju). — Juslenius'e *alus hirsí, alus kiwi* (lk. 284) ei tarvitse lähtunud olla diftongilisest < *aluís*-kujust (vrd. e. *alus g. aluse*, tüvi **aluks*;-). — Agricola *tcnepene* < *tänä päivänä* (lk. 321) ei kuulu sisekajojuhtumite hulka, kus ta esitatakse, vaid on kiirtempovorme (vrd. sm. *vain* < *vaivoin*), niisamuti pole kindlasti sisekaoliseks tõestatav kuju *homeltan*, murd. *huomelta(i)n* (selle algkujuks R. peab < *huomeneltajn*). — „Vana kirjasoome“ *haukutella* ~ *hukutella* (nüüdiskeeles *houkutella*, lk. 340—1) võiks seni mujalt tõestamatu *au* ~ *u* vaheldusjuhtumina häälikuloost esialgu välja jääda.

Seda laadi juhuslikke märkmeid nõrgub R. teose lugemisel soome vana kirjakeele uurimisest eemal seisja sulest. Teos pole ka täiesti vaba trükkivigadest (kuigi tal puudub trükkivigade loetelu), nagu ilmneb järgnevaist silmapuutunud näiteist: lk. 142 *ünä* (> **üyna-nsä*) pro *ünä* (< **üyna-nsäk*), lk. 178 veps. *lahodub* pro *lahodub*, lk. 267 *wadhít*: pro *wadhít*., lk. 273 *jälkikomponentt* pro *jälkikomponentti*, lk. 300 *sitk ästi* pro *sitkeästi*. Märgetud ja võimalikkudest silmapaari vahele jäänud komistustis, üksikuist trükkivigadest, teatavaist esituse ebatasasusist jm. hoolimata kõnealune R. teos kui esimene soome laialise vana kirjakeele kokkuvõtte katse väärrib täit tunnustust ja täidab hästi oma ülesande akadeemilise kursusraamatuna. Kuigi autor sissejuhatuses on jätnud meid teadmatusse sellest, mida meil tuleb oodata teose teises osas (kas soome kirjakeele XIX saj. ajalugu? kas sama Rootsi valitsuse aegse „vana kirjasoome“ sõnastikulist esitust, millele on mitmel korral viidatud tekstis? kas morfoloogilist esitust „vanast kirjasoomest“?), jääme

huviga ootama teose järke. Populaarse esituse raamidest hoolimata on kõnealuse teosega ka „vana kirjasoome“ teaduslikku uurimistööd mitmes punktis samm maad edasi viidud. J. Mg.

Kaks tšehhoslovakkia kirjutist läänemere-soome keelist.

1. Miloš Lukáš, Pokus o krátku synopsis finského a estonského pádoslovía. (XIV. Ročná zpráva štátneho československého reálneho gymnázia Jána Hollého v Trnave, lk. 5—13.) Trnava 1932.

Noore eestisõbralise tšehhi gümnaasiumiõpetaja kirjutis käib soome ja eesti kaasus-süsteemi kohta. Paralleelselt on toodud mõlemast keelest samasisulisi näiteid ning selgitatud neid (osalat ungari keele veel) slovaki õpilasile. Iseseisvate käänetena on esitatud ka prolatiiv, latiiv ja ekstsessiiv. Üldiselt jätab M. Lukáš'i kirjutis õige sümptaate ning asjaliku mulje. Peale paari trükivea pole mainimisväärseid komistusi. Kahju vaid, et kirjutis pole ilmunud meile kättesaadavas keeles ega ühenduses, muidu võiks see olla heaks vahendiks eesti ja soome käänete toimingute võrdlemisel nendel isikutel, kes hakkavad õppima soomet Eestis resp. eesti keelt Soomes.

2. Vladimír Skalička, Zur Phonologie der finnischen Schriftsprache. (Archiv Orientální, Vol. 5 [1933], No. 1, lk. 91—95.) Praha 1933.

N. S. Trubetzkoy' fonoloogiliste põhimõtete järgi toob autor ülevaate soome kirjakeeles esinevaist häälikuist ja häälikühendeist. Kirjeldus on deskriptiivne ja tulemused, mis on toodud fonoloogiliselt seisukohalt, on olnud tuntud ka varemini foneetiliste uurimuste põhjal, nagu näit. geminaatsete konsonantide koosnevus kahest identsest osisest, pikade vokaalide olles aga sellevastu ühekordse häälikuna. Suurima tulemusena on nimetatud, et esimesel rõhulisel silbil on sama fonoloogiline repertuaar nagu järgsilbel. — Üldiselt fonoloogial peatudes peab siingi laas nentima, et see uus teadusharu ei sunda veel küllaldaselt näidata, missuguseid hüvesid või plusse võib ta pakkuda keeleuuringule.

Paul Ariste.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 2. apr. 1933.

Ettekandes *Ametlikku keelde sobivaid uuendusi* esitab lektor Joh. Aavik valiku uuendusettepanekuid, nimelt:

1. *-ikkude* asemele *-ikke* (näit. „realistlike kirjanike teosed“). Ettekandja väidab, et viimane, lühem lõpp on leidnud vastuvõtmist ajakirjanduses (näit. „Päevalehes“ järjekindlalt) ja osaliselt ka ametlikus keeles. Vormil pole aga ametlikku sanktsiooni, sellepärast ei usaldata seda tarvitada. Vormi lubamine soodustaks ta levingut.

2. *-maks* pro konstr. *et+da*-inf. Põhjendused: a) sellega saaks vältida *et*-lause ja *et*-sõna kordumist (näit. „Ta sai kuulda, et vastased võtavad kõik abinõud tarvitusele *tõenämaks*, et ta on süüdlane“); b) see võimaldab tihedamaid lausekomplekse, tihendab väljendusviisi; c) *et*-konstr. on saksapärasus. — See *ma*-inf-i transl.

kääne pole mõeldud konstr-i et + -da päris kõrvaldamiseks, vaid esialgu paralleelselt, vaheldumisi esinemiseks. — Võib ka veel kaugemale minna ja elustada *ma-inf-i* mõnda muudki käänet, näit. *-maga*: 'Ta piirdus *tegemaga* pro *sellega*, et *tegi*, *tegemisega*'. 'Nad viitsid oma aega *tegemaga* kõiksugu vaatlusi'. Samuti *-mani*: 'Ta läks koguni *tegemani* haavavaid märkusi' pro *niikaugele*, et *tegi*. — Lauseehitus muutuks nende väljendusviisidega painduvamaks (näit.: 'Neid karistati *sundimaga* töötama üle normaalaraja'. 'Tehti tuld *hõõrumaga* üht puud teise vastu'. Sobivat eeskju annab meile siin inglise keel.

3. Kolmanda välte märkimiseks kirjas, juhtudel, kui see on tarvilik, ära hoidmaks valesti lugemist, soovitab mag. Aavik tarvitada rõhumärki vastava silbi vokaali kohal, kolmanda välte eitamise tarbe korral aga kaasrõhumärki järgneva silbi vokaali kohal [näit.: *põhja vajudes* ja *põhjä vajudes*, *üksi* ja *üksi* (= ühtesid), *masai* ja *mássi*, *viimaks* ja *viimáks*; vrd. vene *мыка* ja *мыка́*].

Edasi selgitab ettekandja pikemalt analoogilise *d* tarbetust ja kohatust sõnatüübi *juurde*, *keelde* illatiivis, kus *d*-lised ja *d*-ta vormid ÖS-u järgi on paralleelselt lubatud, kus aga Muugi soovitusel ja korrektorite tegevuse tagajärjel suuremate kirjastuste juures *d*-lised vormid on läbi läinud. Ometi *d*-ta vormid olevat selles umbes 25-sõnalises rühmas eelistatavad: a) kui häälikseaduslikumad, puhtamad, ilma kõrvalmõjudeta vormid (sest *d* on tulnud siia analoogia teel nende sõnade mõjul, kus see tüves esineb, näit. *varde*); b) kui rahvapärasemad, esinedes eP kõnekeeles; c) kui vanema kirjanduse traditsioonile eP-s, alates piiblist, vastavad. Ka piibli uus parandatud tõlge tulevat *d*-ta.

Üldse on kõnesolev tarvitatusviis kirjakeeles olnud vankuv: umbes 200 a. ilma *d*-ta, siis 40 a. Hermann'i gramm. mõjul *d*-ga, siis 10 a. ilma [Tapa kongressi (1908) otsusel], viimaks Kettunen'i soovitusel ja keelekomisjoni otsusel selguse huvides 10 a. *d*-ga. Siin oleks aga võimalik lühema vormiga vähendada *d*-de hulka keeles. Valdav enamus sõnu niikuinii ei anna võimalust kirjas vahet teha 3. ja 2. välte vahel (näit. *linnasõit*). Tarbekorral võiks tarvitada rõhumärki (näit. 'Eesti *kéele* tõlgitud teosed'). Vastuolu *varde*-tüübiga ei tee õpetamist raskemaks. Reegleid ja erandeid ei maksa karta, sest keelt õpitakse vaistlikult, mitte reeglite järgi.

4. *Kes* ja *mis* täisobjekti küsimuses selgitab mag. Aavik puudust, mis on olnud mitmuse puudumisest neil sõnul. Esitatakse näited: 'Sõber, *kelle* ma kaasa võtsin' — siin on mõte selge; 'Sõbrad, *kelle* ma kaasa võtsin' — ametlik keel tarvitab ka siin *kelle*, mis tundub võõras; 'Sõbrad, *kes* ma kaasa võtsin', 'Sõbrad, *kes* nad kaasa võtsid' — siin võib tekkida segadust; 'Sõbrad, *keda* nad kaasa võtsid' — on selgem. Parem olekski alati tarvitada mitmuses *keda*, kuid see on jälle objektiviga. Seetõttu tuleks luua uus vorm *kes*-sõna mitmuse täisobjekti jaoks, milleks sobib *kelled* (Kettunen'i idee). — Samuti ka sõna *mis* puhul. Lauseis: 'Raamat, *mis* ma ostsin' ja 'Raamatud, *mis* ma ostsin' on mõte küllalt selge, kuid mõnikord tekib segadust, näit.: 'Herned, *mis* oad lämmatasid', kus täisobjektikuju *milled* selle kõrvaldaks: 'Herned, *milled* oad lämmatasid'.

Järgnevad elavad läbi rääkimised, mis esitatakse siin kokkurusult.

Õpet. A. Vaigla: 1) Lühemuse seisukohalt on *-like* vastu võetav, kuid toob keeleteaduses asjatuid erandeid. Reegleid tuleb aga pidada tähtsaks aluseiks. *-like* võiks jääda luulekeeles võimalikuks kujuks. Ajakirjandus ei sobi kriteeriumiks, pealegi kui seal esinduses on hr. Aavikul endal teeneid. — 2) *-maks* on sümpaatne, pooldan selle tarvituselevõttu. — 3) Vältemärkimisettepanekuga nõustuda ei saa. Esijoones peaksime käima Muugi 3. välte märkimisviisi järgi; kui me aga sellest loobume, siis viisi järgi: 2. väldet mitte kunagi märkida, 3. väldet aga otse sellel häälikul, millest pikkus oleneb, poolpikkuse märgiga, näit. *võtsin, käasa* (esimesel *a-l*). — *Juurde, meelde* on ilmekam, selle tõttu parem. On ka rühm sõnu, millega need oleksid siis kooskõlas (*kõrde*).

Lõpuks esitab hr. Vaigla küsimuse, kas on olnud ümberhinnanguid *piiskopp* jm. sõnade ortograafia suhtes.

Õpet. A. Kask: On soovitatav, et uuendustes lähtuksime oma keele omapärasest. Teiste keelte — vene, soome, inglise jne. eeskujul põhjenduseks ei sobi, kus meil vasted on, kuigi mitte täpsed. See (Noor-Eesti) aeg on möödas. Meil on keeles liigseltki võõrkeeltele omaseid jooni. — Kõige vastuvõetavam ettepanekuist oleks esimene. Raskusi tuleks ainult piiramisega. *-maks* on meile päris võõras ja võimaldaks ainult mõne *ei* välja jätta. Miks siis mitte kõiki *ma-inf* käändeid tarvitusele võtta? Rõhumärk tegelikus tarvituses esinebki hääliku peal, kus see tarvilik on, ja ainult 3. välte puhul. Viimases küsimuses peab toonitama otstarbekohasuse suurt tähtsust, mille järgi ka üldiselt on tarvitusel *d*. Piibli keel pole nüüd enam mõõduandev.

Prof. A. Saareste: 1) Kui *kirjanikel* on lubatud, peaks järelikult olema lubatud ka *kirjanike*; vrd. juba olevaid nõrgaastmelisi pl. genitiivi *silmi* (vahele), *vakuraamat, lõutöbi, kannupoiss*. Kuid ulatust võiks ju piirata *ik-lõpuliste* sõnadega. Küll aga võiks vastu rääkida lühemuspõhimõttele. On ju imelik, kui samad lühemust pooldavad ringkonnad loovad pikki liitsõnu, isegi väga pikki. Ja kas poleks parem, kui tähtede ja silpide kokkuhoiu asemel taoteldaks kokkuhoiu sõnades ja lausetes? Tulemused oleksid märgatavamad. *-like* tuleks võtta *i*-mitmusena ning katseks tarvitusse lubada. Vastased peaksid selle üle ainult rõõmustama, sest kui uuendust lubada, seda vähem teda siis tarvitatakse (näit. *nd-partitsiipi*). — 2) *et teha* ja *tegemaks* moodustavad mõlemad 3 silpi, kusjuures tüüp *et teha* on painduvam ning valitsevam aste kõigis kultuurkeeletes; viimast tarvitavad parimad stilistid (hea stiil ei olene sellest või teisest keelendist, vaid keelendite kombinatsioonist); see on ka täiesti rahvakeelne väljendusviis. Võiks tarvitada ka *tegemiseks* pro *tegemaks*. Lõpuks, siin esitati ainult 2—3 käänet, kas aga pole mitte tarvilik elustada kõiki käändeid? (Vahemärkus hr. A-lt: On küll, kuid on hea, kui esialgu ükski läbi läheks.) Vormi võiks ju katseks kirjas lubada, kuid kõnekeelde see vaevalt juurdub. Kirjakeeles võib ta korrektorite sunnil ajutiselt tarvitusse minna. Kaemat aega see paremale maitsele ei sobi. Enam haritud ja uhkeile rahvaile on meil praktiseeritav keelekorra kunstlik muutmine uskomatu. See on otse balkanlik enda alahindamine, kui me olevat olukorda keeles ei austa. Säärased uuendused soodustavad rahvakeelest võõrdumist. Kirjutatav keel peaks rohkem painduma kõnekeele järgi, vähem aga vastupidi. — 3) Kolmanda välte märkimisel rõhumärgi

tähe peale asetamine toob trükkitehnilisi raskusi, sest et see märk sagedasti murdub ja kaob trükkimisel ning nõuab laiu reavaheid. *d*-küsimuse esitus ettekandja poolt ei kannata kriitikat. Morfoloogiat ilma analoogiata, nagu soovib A., ei saa kujutella. Või kas psühholoogilised tegurid ei tohi keeles mõjuda? Ei saa pidada analoogiat halvemaks; see pole kõrvalasi, vaid on samaväärtuslik seadus kui häälikuseadus. Edasi, ka *d*-illatiiv on täiesti eP-line. Endine aeg ei sobi argumendiks. Vana, möödunu juurde pöördutakse tagasi, kui see on otstarbekohasem. Romantiline minevik taganeb praeguse peasaja — otstarbekohasuse ees. Ja selgus (*joonde*) on tähtsam kui lühemus (*joone*). Kui siin saame ka kirjas vahet teha 3. ja 4. välte vahel, on pluss ikkagi olemas. Siin on mõlemad vormid olnud lubatud ja *d*-line on ilma surveta hakanud võidule lähinema. — 4) Raske oleks mul uskuda, et nn. „ametlikus“ keeles öeldaks: „Sõbrad, *kelle* ma vastu võtsin“. Ütluses „Sõbrad, *keda* ma vastu võtsin“ esineb *keda* arusaadavalt totaaloobjekti tähenduses, teist mõtet ei saagi olla. Võib igatahes julgesti siin partitiivi tarvitada. *Kelled* pole kõnekeelne. Erand on siis halb, kui ta toob uut, muidu ei sega see kedagi (näit. „õlu, õlle, seda õlu“).

EKS-i Keeletoimkond on küll tunnistanud *piiskop*, *pankrot* jne. kujud soovitamaks, kuid AES-s küsimust pole kaalutud.

Hr. M. Lubi annab edasi koosolekult vahepeal lahkunud prof. Mägist märkuse, et Aavik ei poolda liitsõnu, vaid uusi tüvisõnu, ja et mis öeldud lühemalt kirjutamise kohta, võiks olla rakendatav ka suuliste sõnavõtude suhtes. Isiklikult jätkates: *d* on sageli tarvilik ning üldiselt ka tarvitusel. Tarvilikuks osutub mõnikord ka *millede*, *kellede* vorm lause selguse huvides, nagu see niisugustel juhtudel EK-s esinebki.

Õpet. E. Nurme: On rõõmustav, et hr. Aavik kõiki ettepanekuid ise ei loe vastuvõetavaiks, loobudes seega mõningaist. Tänane koosolek kujunes propagandakoosolekuks, kuid ettekandja ise oma keelt ei tarvitanud, näit. kordagi mitte *-maks*. — Edasi puudutab hr. N. lühidalt üksikküsimusi, kusjuures hr. A. teeb sõnavõtu ajal vahemärkusi.

Esimees prof. A. Saareste lahkub ajapuudusel. Koosolekut juhatama asub abiesimees lekt. J. V. Veski.

Õpet. J. Ainelo avaldab soovi, et hr. A. järgmine kord esineks kõneleks uuendatud keelt, ja esitab avaliku küsimuse, kas hr. A. paneks maksma keelelise diktatuuri, kui tema keel võimule pääseks.

Väikesi märkusi teevad hr-d V. Noot ja M. Lubi. Muuseas, kuna keeleõppija-laps ei teadvat, missugune häälik on 3. vältes, soovitab hr. L. seda märkida punktiga vastava hääliku all.

Lektor Veski: Rõhkudepanek pole sugugi soovitav, sest siis tuleb keel nagu ungari, mida algkoolis üldse ei õpita õieti kirjutama. Lihtsus on väga oluline, sest kogu rahvas pole filoloogid. Tuleb ilma igasuguste märkideta lause seada nii, et ei teki „lõkse“, kus peaks hakkama mõistatama. *-like* sobib teoreetiliselt ilusasti, kuid praktilises keeleõpetuses toob erandi, sest see lõputiüp piirdub ainult väikese osaga seda laadi sõnust (näit. *tikk tike* kuulub samasse tüüpi). *-maks* on teoreetiliselt vastuvõetav, sest niisugune süsteem on keeles endas olemas. Võime kõik käändelõpud juurde panna, ka umbisikulises tegumoes (*võetamaks*, *võetamani* jne.), kuid ise küsimus on, kas neid vaja on. Tihedam stiil on ka raskem mõista.

Peame mõtlema, kellele me kirjutame. Kas on soovitav, et keelend u d u s e l t midagi väljendaks? Üldkirjakeel peab olema arusaadav. *Juurde, kaande* on keeletarvitaja seisukohalt üks tüüp, ei sobi, kui pooled on *d*-ga, pooled ilma.

Mag. Aavik: Punkt 3. välte ja kriips 2. välte puhul tähe all on minu endine ettepanek, kuid hr. Lubi tahab seda tembeldada omaks. *-like* ei tundu erandina, sest oma keelt ei kirjutata reeglite järgi. Kogu eL murdekeelest on loobutud ja õpitud kirjakeel, kuidas ei suudetaks väikesi uuendusi õppida. Kreeka keel oli keeruline, kuid mitusada aastat seda kirjutati õieti. Emakeele Selts on tagurlaste pesa ning täna siin on ajalooline koosolek, arvestades, mis siin kõik vastu räägitakse. *Meele, juure* tulevad tagasi, või eesti rahva maitse ja mõistus ei arene sugugi! Igatahes, kui jääks Emakeele Seltsi teha, jääks kõik vanamoodi. (Peale seda sõnavõttu lahkus hr. Aavik.)

Hr. Lubi: Hr. Aaviku etteheitel ei pea paika. Lektor Veski tegevust ei saa pidada tagurlikuks ning Seltsi ajakirjas EK-s on tublisti rakendatud ka Aaviku uuendusi.

Lekt. Veski: Ei ole asjakohane, kui nii hoolimatult energiliselt talitatakse. Ei maksaks etiketti peale panna, et see on minu ja see on tema uuendus; niisugune talitusviis ainult suurendab distantsi. Parem tuleks luua vabalt ning vaadata, kas võetakse tarvitusele või ei. Mitte sellepärast ei tule vastu olla, et keegi teine on seda või teist ette pannud. Vahetegemise korral tuleb mitu keelt. Meil on ainult ühte keelt tarvis, mille piirides jääb veel küllalt, milles suurväimigi võib väljenduda.

E. E.

Kroonika.

Gustav Suits 50-aastane.

30. nov. s. a. sai 50-aastaseks eesti ja üldkirjanduse korraline prof. Gustav Suits. Rääkimata G. Suitsu kui suunanäitaja ning tõsiselt jõulise luuletaja-kirjaniku määravast osast eesti vaimukultuuri taseme tõstmisel, niitame tema edukat akadeemilist tööd eesti keelele väga lähedasel teadusakal, eesti kirjanduse teaduslikul uurimisel, kus juubilar isiklikkude uuringute kõrval on suutnud oma innukal juhatusel rakendada teaduslikule tööle terve uurijate generatsiooni. Soovime parimat jõudu ja edu ka tulevikus.

Soome-Ugri Selts 50-aastane.

Soome-ugri rahvuslike teaduste uurimise tähtsaim ja mõduandvaim keskus Soome-Ugri Selts (praegune esimees E. N. S e t ä l ä) pühitses 2. det. s. a., oma traditsionaalsel aastakoosolekupäeval, endä 50-aastast juubelit. Selts on asutatud 15. XI 1883 prof. O. D o n n e r'i algatusel. Ak. Emakeele Selts saatis pidustuste puhul soome-ugri uurimistööd juhtivale juubilarile oma austavate tervitused aadressiga, mida edasi andma paluti AES-i asutajat ja auliiget prof. L. K e i t t u n e n i. Eestist sõitis peopäevale prof. J. M a r k Õpetatud Eesti Seltsi esindajana, viies viimaselt kaasa õnnitlusaadressi. — Saabunud teateil on pidulikul koosolekul 2. det. valitud Soome-Ugri Seltsi kirjavahetajaiks liikmeiks mitme muu välismaalase kõrval Eestist prof. A. S a a r e s t e, prof. J. M ä g i s t e ja dr. O. L o o r i t s.

Toetajaliige Mart Jänes †.

23. okt. s. a. suri Tartus AES-i toetajaliige, suurkaupmees Mart Jänes. Kadunu oli tuntud rahvuslike kultuurirühmituste heldekäelise toetajana. AES-i asutamisel liitus ta Seltsi toetajaliikmeks, nii viisi heatahtlikult soodustades meie emakeele uurimise tööd.

Toimetusele ja AES-le saadetud kirjandust 1932.

Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (JSFOu.) XLIII. Edition française: *Émile Setälä, Problèmes et tâches.* Helsinki 1932. (184 lk.) Hinta Smk. 75.—.

Paavo Ravila, Das Quantitätssystem des seelappischen Dialektes von Maattivuono. Helsinki 1932, SUS-n Toim. (MSFOu.) LXII. (VI+144 lk.) Hinta Smk. 70.—.

Kai Donner, Samojedische Wörterverzeichnisse. Helsinki 1932, SUS-n Toim. LXIV. (VI+172 lk.) Hinta Smk. 70.—.

E. Kaila, Die Reaktionen des Säuglings auf das menschliche Gesicht. Turku 1932, Turun Yliopiston Julkaisuja B, XVII. 114 lk.+ plite.

Gino Bottiglioni, Atlante Linguistico Etnografico Italiano della Corsica. Pisa 1932. Promosso dalla R. Università di Cagliari (Sardegna).

Irénée Hausherr S, I. Les Versions Syriaque et Arménienne d'Évagre le Pontique. Orientalia Christiana, vol. XXII—2. Num. 69, 1931. Pont. Institutum Orientalium Studiorum. Roma. 122 lk.

De Oriente. Documenta, studia et libri. Orientalia Christiana, vol. XXVI—2. Num. 78, 1932. Pont. Inst. Orient. Stud. Roma. 268 lk.

Népunk és Nyelvünk. I aastakäik 1929, nr. 1—12. Szeged 1929, 320 lk. — *Volk und Sprache. Zusammenfassung des Jahrgangs 1929. Our People and Language. Summary of the year 1929.* Szeged 1930, 24 lk. — *II aastakäik 1930*, nr. 1—12. Szeged 1930, 308 lk. — *Volk und Sprache ... 1930.* Szeged 1930, 24 lk. — *III a.-k. 1931*, nr. 1—12. Szeged 1931, 292 lk. — *IV a.-k. 1932*, nr. 1—12. Szeged 1932, 204 lk.

Språkvetenskapliga sällskapet i Uppsala Förhandlingar. Uppsala Universitets Årsskrift. Jan. 1919 — Dec. 1921. (1921, 112 lk., kaardiga). Jan. 1922 — Dec. 1924 (1924, 130 lk.). Jan. 1925 — Dec. 1927 (1927, 120 lk.). Uppsala.

Beszámoló A Szegedi m. kir. Ferencz József-tudományegyetem 1929/30. évi működéséről. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae . . . Szeged 1932. 416 lk.+ pilte kriitpaberil.

A magyar királyi Ferencz József-tudományegyetem Almanachja. Az MCMXXXI—XXXII tanévről. Szeged 1932. 162 lk.

P. Ariste, Vadja rahva usundist. Äratrükk „Virittäjä”st* 1932. 20 lk.

Ed. Roos, Äratrükk teosest „Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade 1929“: I. Sprachforschung. Tartu 1932. 14 lk.

1933.

Tallinna kodanikkuderaamat 1624—1690 ühes jätkuga kuni 1710-ni. (Das Revaler Bürgerbuch 1624—1690 nebst Fortsetzung bis 1710.) Tallinnas, 1933, Tallinna linnaarhiivi väljaanded nr. 7. XVI + 192 lk.

Paul Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. (Mit e. Referat: Die estlandschwedischen Lehnwörter in der estnischen Sprache.) Tartu 1933. 150 lk. [Autorilt.]

Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade (Jahresbericht der estnischen Philologie und Geschichte) XII, 1929. Tartu 1933, ÖES (GEG), 278 lk.

Fr. Puksov, Tartu ja Tartu-Pärnu rootsi-aegse ülikooli trükikoda. [Mit e. Referat: Die Universitätsbuchdruckerei in Dorpat und

Pernau zur schwedischen Zeit.] Tartu 1932, Akadeem. Kirjandusühingu Toim. IX. 100 lk., hind 2 kr.

S. Holberg, Kreuzwaldi usundlik maailmavaade. Referat: Kreuzwalds religioöse Weltanschauung. Tartu 1933, Akad. Kirjandusühingu Toim. X. 116 lk., hind 2 kr.

M. Kampmann, Eesti kirjandusloo peajooned II. III ümbertöötatud ja kirjandusteaduse uuematele seisukohtadele kohandatud trükk. Tartu 1933, EKS. 260 lk., hind 3 kr. 50 s.

P. Hinnov, Üldajalugu keskkoolidele. Vana aeg. II parandatud trükk. Tartu 1933, EKS. 164 lk., hind 1 kr. 75 s.

Viiskümmend aastat teaduslikku tööd Tallinna Linnaarhiivis. (Fünfzig Jahre wissenschaftlicher Arbeit im Revaler Stadtarchiv.) Tallinn 1933. 76 lk. (piltidega).

Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista. V jakso, 15. osa. Helsinki 1933. Toimittanut SKS. Hinta 70 mk.

Suomi V, 16. Helsinki 1933. Hinta 70 mk. 386 lk. Juhlajulkaisu Professori Kaarle Krohnin täyttäessä 70 vuotta 10. V 1933. S. K. Seura, työtöverit ja oppilaat. — Sisuks artiklid umb. 50 autorilt, ms. Eestist W. Anderson'ilt, P. Ariste'lt ja O. Loorits'alt.

Imari Krohn, Laulusävelmiä IV. Suomen kansan sävelmiä II. Helsinki 1933, SKS-n Toim. 68. osa, II (687 lk. noote). Hinta nrd. 200. —

J. V. Lehtonen, Toivioretki Nurmijärvelle y. m. lukuja Aleksis Kivistä. Helsinki 1933, SKS-n Toim. 195. osa. 138 lk. + 3 pildilehte.

Nyky-suomen sanakirja. Näytevihko. Helsinki 1933, SKS. 48 lk.

Sukunimiopas. Uusia suomalaisia sukunimiä. Julkaissut Suomalais-suuden Liitto. Helsinki 1930. 134 lk.

T. E. Uotila, Zur Geschichte des Konsonantismus in den permischen Sprachen. Helsinki 1933, SUS-n Toim. (MSFOu.) LXV. Hinta Smk. 140.—. 446 lk.

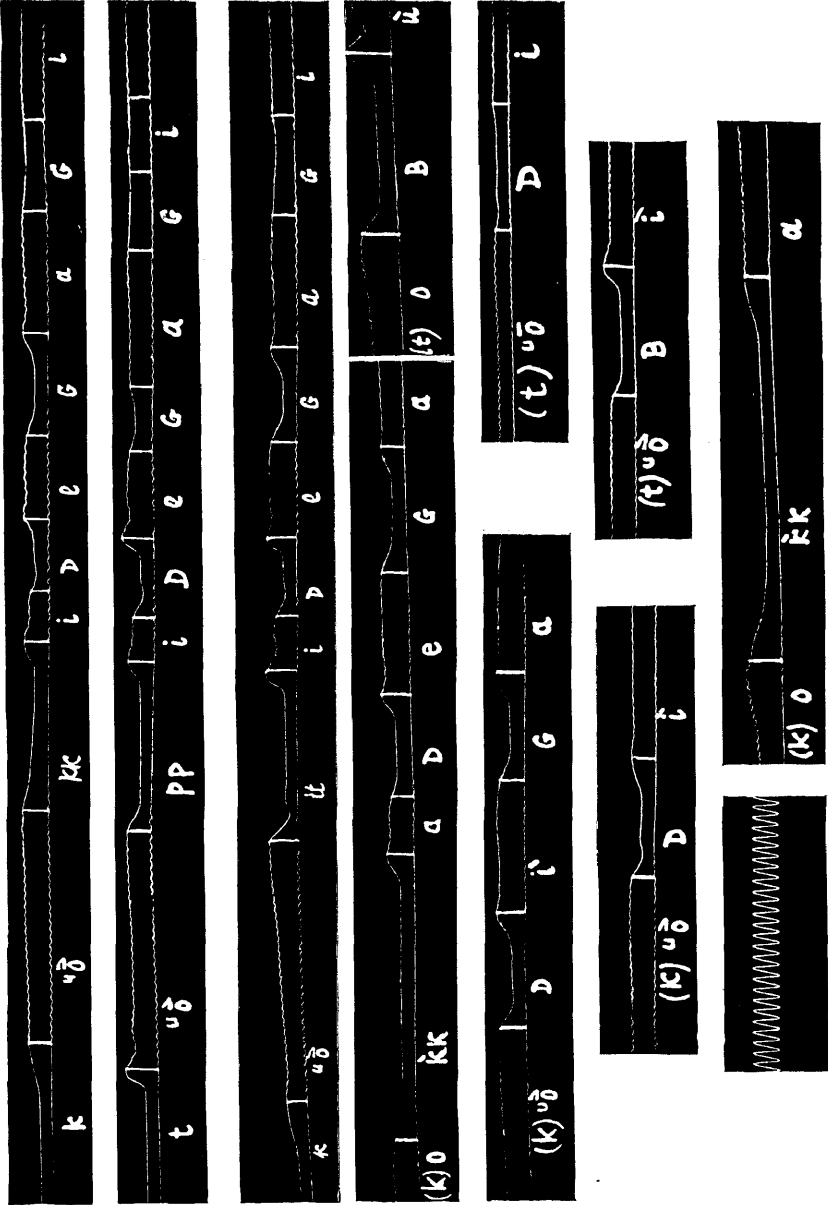
Lauri Hakulinen, Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischen Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen. Akademische Abhandlung von L. Hakulinen. Studia Fennica I, 2. 246 lk. [Autorilt.]

Virittäjä 1933, nr. 1—3. Sisuks ms.: M. Juvas, Huomioita mitologisten sanojen keruusta. K. Vilkuna, Sana ja asia nykyaikaisessa murresanakirjan ainesten keruussa. T. Liljebld, Paikallisen yleiskeruun ja liikkuvan erikoisalankeruun suhteesta kansankielen sanakirjan valmistelussa. V. Ruoppila, Yhdys-sanojen ja johdannaisen talteenottamisesta kansankielen sanaston keruussa. V. A. Haila, Onko distributiivinen menetelmä otettava periaatteeksi kirjallisuuden lukemisessa? L. Pelkonen, Edellisen johdosta. O. J. Tallgren, Maailman apukielen kysymys. M. Airila, Toimitusteknillisiä ja muita ongelmia sanakirjatyössä. V. Salminen: *E. N. Setälä*, Sammon arvoitus. — E. Ahlman. Adverbeista. H. Pukki, Itämerensuomalaisista merkitysoppia. Aino Salopuro, Adjektiivit Juhani Ahon „Lastuissa“. A. Suominen, Suullisen esitystajon opettamisesta oppikouluissa. E. A. Tunkelo, Teemamuotojen talteenotosta kansankielen sanakirjan aineksia kerättäessä. F. Äimä, Muutamia lisäehdotuksia suomalais-ugrialaisten kielten transskriptioniasissa. V. A. Haila, Yhtäjaksoisen luettamismenetelmän selvitykseksi. L. Pelkonen, Vieläkin distribuutiosta. — A. Penttilä, Liivin monikon partitiivista. E. A. Tunkelo, Suomen sanoista *koti* ja *koto*.

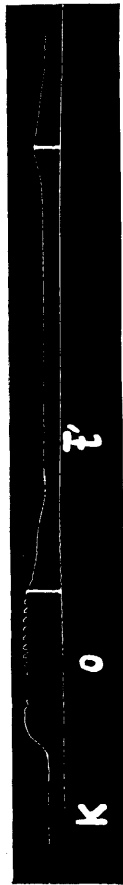
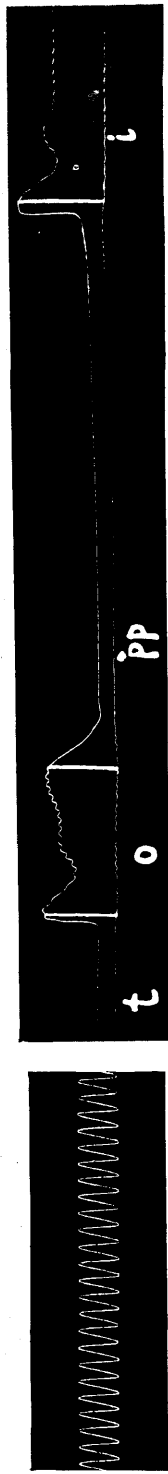
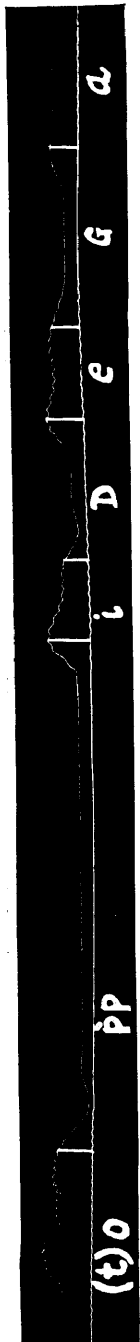
Vastutav toimetaja: **Julius Mägiste.**

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

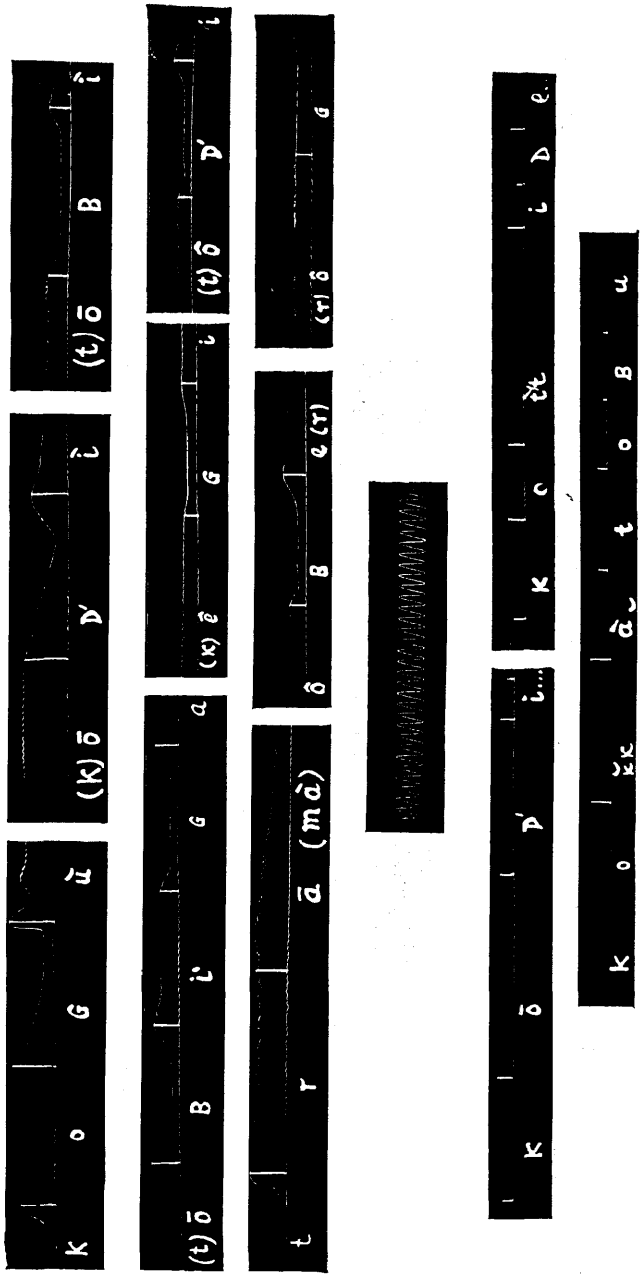
Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 12. XII 1933.

Tabel 1.

Tabel 2.

Tabel 3 ja 4.

KEELETEADUSLIK AJAKIRI EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XIII aastakäik, 1934)

ilmub aasta kohta kuus numbrit, à 32 lk., kokku 192 lk. Ilmunise tähtajad: kevadsemestril märts, aprill, mai, sügispoolaastal okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbrit tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 2 kr., välismaale 2 kr. 50 s., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. Üksiknumbri hind 35 s., kaksiknumber 70 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperratiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. — s.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XII aastak., 1930—1933, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud aastakäikudelt raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustus:

„Eesti Keele“ 1934. aastakäigu tellijail annab AES võimajuse osta EK kuut esimest aastakäiku 50%-lise hinnaalandusega, s. o. à 1 kr. ja à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperratiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsiteles ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning kogu tegeliku keele korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhutuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvitusse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustusi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Veski 9—5. Tel. 6-55 (päätoimetaja).

Parimaks jõulukingiks

on Eesti Kirjanduse Seltsi
perioodilised väljaanded.

1934. aasta tellimised erakordsete preemiatega!

Elav Teadus Populaarteaduslik seeria, III aastakäik. Käsit-
leb tänapäeva tähtsmaid küsimusi igale
huvitaval ja arusaadaval kujul. Autoriteks peamiselt eesti
omad teadlased. Aastas 12 üle sajaleheküljelist raamatut
rohkete piltidega. Hind üksikmüügil à 1 kroon, ette
tellides *9 krooni aastakäik*.

Suurmeeste elulood Biograafiline seeria, II aastak.
Tutvustab inimsoo väärtusiiku-
mate ja jõulisemate esindajate elu võitlusi ja suur-
saavutisi elaval ja kõiki kaasahaaraval kujul. Aastas
6 umb. 150-leheküljelist raamatut, piltidega. Hind üksik-
müügil à 1 kr. 50 s., ette tellides *7 kr. 50 s. aastakäik*.

Eesti Kirjandus Kirjanduslik kuukiri, XXVIII aastakäik.
Artiklid kirjanduse, keele, ajaloo, rahva-
luule jne. aladelt, uute raamatute arvustised, kaasandena
täielik ilmuvate „Eesti raamatute üldnimestik“. Aastas
12 numbrit à 50—60 lk., piltidega. Üksiknumber 50 s.,
aastakäik 5 krooni.

Preemiaid saavad tellijad

kuni 24. detsembrini — ühekordses tellimissummas

Kõigi kolme väljaande korraga tellijaile
väärtuslik eripremia!

Preemiateks antavate raamatute nimestik on avaldatud „Posti-
mehes“, „Päevalehes“ ja „Vabas Sõnas“ 12. novembril, „Õpetajate
Lehes“ 18. novembril, „Vabas Maas“ 19. novembril ja „Päevalehes“
20. novembril. Nimestikke saab ka Eesti Kirjanduse Seltsilt.

Preemiateks valitud raamatute nimestik tuleb saata Eesti Kir-
janduse Seltsile ja tellitavate aastakäikude hind ühes 75 sendiga
iga aastakäigu preemiaraatamute väljaandmise ja saatetekuludeks
sisse maksta Eesti Kirjanduse Seltsi posti jooksvale arvele nr. 20-36.

Eesti Kirjanduse Selts Tartus

Suurturg 12, telefon 6-01.